

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

AH 5IHB Z

Harvard Depository
Brittle Book

551
PETER
BOLLAND

NT. Brig
91

~~Blog~~

~~91~~

551 Peter
Bolland
=

Library of the Divinity School.

Bought from the Fund

GIVEN IN MEMORY OF

RUSHTON DASHWOOD BURR,

OF THE

DIVINITY SCHOOL CLASS OF 1852.

The gift of Mrs. Burr.

Received 18 Dec. 1906.

312
28

PETRUS EN ROME.

Een vertoog voor Roomsche landgenooten

DOOR

G. J. P. J. BOLLAND,
hoogleraar aan 's Rijks universiteit te Leiden.

„De waarheid zal u vrijmaken!”

Joh. 8:32.

TWEEDE HERZIENE DRUK.

LEIDEN
A. H. ADRIANI
1899

Divinity School
Burr fund

1874

Tot de gewichtigste gebeurtenissen der negentiende eeuw zal wel het feit te rekenen zijn, dat op den 18^{en} Juli 1870 de kerkvergadering van het Vaticaan in eene openbare zitting de volstreckte oppermacht van den bisschop van Rome en zijne onfeilbaarheid in zaken van geloof en zedeleer op afdoende wijze als voorwerp van katholiek of »algemeen" Christelijke overtuiging heeft erkend. »Zoo iemand zegt," zoo heet het in de besluiten van dat concilie, »zoo iemand zegt, dat de paus van Rome alleen het ambt van inspectie of bestuur heeft, en niet de volle en hoogste macht van rechtsgebied in de geheele Kerk, niet alleen in zaken van geloof en zeden, maar ook in die, welke behooren tot de tucht en het bestuur der Kerk, die door de heele wereld is verspreid: of dat hij alleen de voor naamste deelen heeft, niet de geheele volkomenheid dezer hoogste macht: of dat deze zijne macht niet is eene algemeene en rechtstreeksche, of over alle en bijzondere kerken, of over alle en bijzondere herders en geloovigen, — die zij een vervloeksel." Zooveel wat betreft de volstreckte en monarchale opperhoofdigheid

in het algemeen. Als eene van zelf sprekende gevolgtrekking, om zoo te zeggen, volgt dan het leerstuk, waarom het eigenlijk te doen was, het leerstuk, dat in den ontwikkelingsgang der Roomsche leer ongeveer de beteekenis heeft der keizervergoding in het oude *saeculiere* Romeinsche rijk. Het luidt als volgt. »Met toestemming van het concilie leeren en bepalen wij, als van God geopenbaard, het leerstuk, dat de paus van Rome, wanneer hij *ex cathedra* spreekt, dat is, waar hij, het ambt van herder en leeraar aller volkeren vervullende, volgens zijn hoogst apostolisch gezag de leer bepaalt over geloof en zeden, welke door de geheele Kerk te houden is, door den goddelijken bijstand, hem in den heiligen Petrus beloofd, dit door diezelfde onfeilbaarheid vermag, waardoor de goddelijke Verlosser zijne kerk in het bepalen der leer over geloof en zeden heeft willen laten leeren, en dat dus de bepalingen van den Paus uit zichzelf, niet door de toestemming der Kerk, onwraakbaar zijn. Zoo iemand voorneemt, deze onze meening tegen te spreken, wat God verhoede, die zij vervloekt!»

In het moderne kamp had men het leerstuk der onfeilbaarheid, zooals dat hier blijkt vastgesteld, ter nauwernood voorzien. Dat het pauselijke hof het nog in het volle geschiedkundige licht der negentiende eeuw zoude durven bestaan, de historische kritiek zijner tegenstanders op zulk een gevoelig punt een uitdrukkelijk, openlijk en plechtig démenti te geven, is weinigen geleerden vóór 1870 in den zin gekomen;

hoe luttel men bijv. nog in 1844 in staat was, van protestantsche zijde de ontwikkeling van het pauselijk stelsel tot aan de onfeilbaarheidsleer te voorzien, moge hier *speciminis causa* blijken uit eene opmerking van den godgeleerde Köllner in zijne »Symboliek» van dat jaar. Daar namelijk heet het onder anderen: »Geheel onkerkelijk, slechts het fanatisme van sommige Jezuiten bewijzende, is de zienswijze omtrent den Paus in de *confessio Hungarica evangelis proposita*, . . . dat de Paus het hoofd der Kerk is en niet dwalen kan.» In Engeland heeft dan ook een zekere Stephen Keenan van Dundee in zijnen door den lateren kardinaal Manning geprezen en door de Iersche bisschoppen in 1846 kerkelijk goedgekeurden »Controversial Catechism» op de vraag, of een Katholiek gelooven moet, dat de Paus op zich zelve onfeilbaar is, als antwoord voorgesproken, dat dit niets anders is dan een verzinsel van Protestanten. Toch hadden de omstandigheden der Roomsche Katholieke kerk, die tegenwoordig in een geheel anderen staat verkeert, dan eeuwen geleden het geval is geweest, het Vaticaanse dogma van 1870 tot eenen eindpaal gemaakt, dien men eigenlijk had moeten voorzien; zelfs de wijze, waarop de »catholiciteit» der onfeilbaarheidsformule is vastgesteld, en die al even hardhoorig, gewelddadig en eigenzinnig is geweest, als het leerstuk zelf onkatholiek, onhistorisch en — onvermijdelijk was, heeft op de lijn der Roomsche kerkontwikkeling gelegen. In vroeger tijden waren de bisschoppen zelfs van den Latijnschen ritus in

hunne positie voor het meerendeel vrij onafhankelijk van Rome geweest; thans ontvingen 900 van de 1100 Roomsche Katholieke mannen, die den bisschoppelijken titel voerden, hun gezag uitsluitend van hem, en eigenlijk was de Paus zelf de eenige Roomsche bisschop gebleven, die door de wijze, waarop hij wordt verkozen, nog eenigszins aan het feit herinnerde, dat de benoeming der kerkelijke gemeentehoofden oorspronkelijk het werk der gemeenten zelve is geweest. Het is dan ook eene verloochening van beginselvastheid aan den top van het stelsel, dat het nog altoos eenigermate de Romeinsche gemeente in de personen harer »kardinalen» is, die den nieuwen Paus benoemt, in plaats dat deze door zijnen voorganger is aangewezen, want in alle andere opzichten is het bestuur der Roomsche Katholieke kerk streng concentrisch geworden. Het persoonlijk overwicht van den bisschop van Rome in de Vaticaanse kerkvergadering is daarom zoo groot geweest, dat bijvoorbeeld niet eens de pauselijke invloed op het concilie van Trénte daarbij halen kan; waren de oudste conciliën door de Keizers bijeengeroepen, zonder dat de Romeinsche bisschop zelfs als noodzakelijk vóorzitter werd beschouwd, ¹⁾ — hier ging de geheele zaak van de volheid eener autokratische centrale kerkelijk Romeinsche macht uit, die niet alleen de samenroeping der patres voor hare

¹⁾ Bij Leo II zelve o. a. heet in een schrijven aan den Keizer de kerkvergadering van 680 „*sexta synodus, quam nutu Dei vestra Clementia sedulo convocavit, et cui pro Dei ministerio profuit.*” (Mansi xi, 703.)

rekening had genomen en zich het præsidium toe-
kende als een voorrecht dat van zelf sprak, maar naar
believen den gang der werkzaamheden bepaalde, afzon-
derlijke commissies benoemde, de vrijheid van gedach-
tenwisseling binnen enge grenzen beperkte en in haar
wereldlijk gezag over de stad, waar men vergaderde,
allerlei eigenmachtige en willekeurige maatregelen nam.
Buitendien was de vaststelling van het door Pius IX
persoonlijk begeerde leerstuk rekenkundig van te voren
verzekerd door de eigenaardig onevenredige verdeling
van het Roomsche Katholieke episcopaat; van de 764
opgekome praelaten behoorden 265 bisschoppen tot
de landen buiten Italië, tegen 276, die uit Italië alléén
verschenen waren. Het concilie telde 50 kardinalen, of
geestelijken verbonden aan de kerken van Rome, 100
apostolische vicarii, die onder de Romeinsche Propa-
ganda staan, en 50 orde-generaals en abten, geheel
onttrokken aan het gezag van nationale metropoliëten
en diocesanen en rechtstreeks gesteld onder het gezag
van den Paus. Daarbij kwam, dat meer dan 300 der
aanwezige praelaten thans door den Paus zelven gedu-
rende de kerkvergadering geherbergd werden en onder-
houden. Dat alles gaf geheel andere verhoudingen dan
oudere conciliën hadden gekend; door zijn ignoreeren
der nationaal Aziatische kerken en der Grieksche or-
thodoxen, door zijne eigene samenstelling ook, is het
concilie van het Vaticaan in beginsel en door overwe-
gende eigenaardigheid eene Romeinsche, westersch La-
tijnsche, pauselijk Italiaansche vergadering, niet eene

algemeene synode in oud-katholieken zin geweest. Toch heeft men berekend, dat er op deze pauselijke synode met hare vooraf gestokene kaarten nog 160 bisschoppen zijn verschenen, die tegen het doorgedrevene leerstuk zijn gekant geweest, en wat dit zeggen, wil, kan men opmaken uit het feit, dat die praelaten bijna allen uit oude en volkrijke bisdommen kwamen, terwijl de meerderheid buiten de Italianen bijv. een 125 diocesanen telde, wier zetels veel te jong waren, om bij het constateeren der oud-katholieke overlevering eenig zedelijk gewicht in de schaal te leggen. De apostolische vicarii of bisschoppen titulair konden natuurlijk alleen voor zichzelf spreken en hadden in het geheel gééne bisdommen achter zich, wat toch volgens de oud-katholieke opvatting bij het »definieeren" van leerstukken een beslist vereischte is geweest. De infallibilistische meerderheid bestond dus in hoofdzaak uit Italianen en Spanjaarden, bisschoppen titulair, ordegeneraals, kardinalen, hoofden van jonge bisdommen, enz.; de minderheid kwam in hoofdzaak uit volkrijke en oude bisdommen van Duitschland, Oostenrijk, Hongarije, Frankrijk en het Oosten. Neemt men de afwezigheid van het separatistisch Aziatisch episcopaat en van den orthodox Griekschen clerus in aanmerking en bedenkt men dan verder het neokatholieke van het hoofdelijk stemrecht der kardinalen, apostolische vicarii en ordegeneraals, dan zal men het juiste gewicht gevoelen der berekening, dat van de bisschoppen de 143 uit den pauselijken staat tezamen 260 000 geloovigen achter zich hebben gehad.

Men heeft berekend, dat elke stem vóór een getal van ruim 140 000 Katholieken vertegenwoordigde, terwijl er op elken tegenstemmer 500 000 kwamen; onder anderen behoorden tot de tegenstemmers de aartsbisschoppen van Parijs, Breslau, Keulen, Weenen en Kamerijk, onderscheidenlijk met bisdommen van 2 000 000, 1 700 000, 1 400 000, 1 400 000 en 1 300 000 Katholieken. Daar het in theorie bij elke vaststelling van een kerkelijk leerstuk slechts om de omschrijving van een oud Katholiek gevoel gaat, ware, van het standpunt eener oud kerkelijke rechtzinnigheid gesproken, eene volledige eenstemmigheid op het Vaticaansch concilie meer dan ooit ter plaatse geweest; afgezien van de afwezigheid der Grieksche orthodoxie was reeds het Italiaansch episcopaat tegen de bisschoppen uit den vreemde in de meerderheid. Toch hebben van de 671 praelaten, die er na de voorafgegane onverkwikkelijke discussies op den 13^{en} Juli 1870 van de aanvankelijke 764 nog overwaren, niet minder dan 88 tegen, 62 voorwaardelijk en slechts 451 onvoorwaardelijk vóór gestemd; 70 hebben zich van stemming onthouden, een feit dat in die 70 even weinig van infallibilisme als van moed getuigt. Terstond na dezen uitslag hebben bijna alle tegenstemmers de Eeuwige Stad in aller ijl verlaten, en toen er nu openbare of definitieve zitting wierd gehouden, op den 18^{en} Juli daaraanvolgende, waren er van de 1100 R. K. mannen met den bisschopstitel slechts 535 aanwezig, om zich bij de gevallene beslissing ter vergadering zelve neder te leggen. Alleen de bisschoppen Riccio van Cajazzo en Fitz-Gerald

van Little Rock waren op hun post gebleven, om hun »non placet'' in opene zitting te uiten, en in de afwezigheid van ⁵⁸⁷/₁₁₀₀ des Roomsch Katholieken episcopaats konde Pius IX tegenover eene verdwijnend kleine minderheid alsnu verklaren, dat de in concilie vergaderde vaders het leerstuk zijner onfeilbaarheid hadden goedgekeurd.

In waarheid was volgens de oud kanonieke opvatting betreffende algemeene kerkvergaderingen de uitslag der stemming op den 13^{en} Juli zoo geweest, dat hij de stemmen vóór van nul en geener waarde maakte. Want terwijl de kleinste meerderheid voldoende is, om eenen maatregel van kerkucht te voteeren, is er eene zoo goed als volledige eenstemmigheid van nooden, om eene leerstellige beslissing in het licht van een Katholiek gevoelen te doen beschouwen. Daar het verzet van ieder noemenswaardig aantal in synode vergaderde bisschoppen te kennen geeft, dat een zeker deel der Katholieke Christenheid het voorgehoudene leerstuk niet kent als de plaatselijke overlevering der betrokkene diöcesen, doet de oude formule betreffende het »altoos, allerwege en door allen'' eene beslissing als die van den 13^{en} Juli 1870 volgens de echt Katholieke theorie te niet. Reeds het aantal en de rang der tegenstemmende bisschoppen uit het Oosten maakte de stemming tot een op zijn best Latijnsch votum, want afgezien van de bedenking, dat het groote getal der met een monarchaal en infallibel primaat nog nooit bekend gebleken Oosterlingen als zoogenaamd schismatisch door zijne afwezigheid schitterde, behoorden van de »geünieerde''

oosterlingen de Melchitische en de Syrische patriarch van Antiochië, de Chaldeesche patriarch van Babylon, de Melchitische bisschop van Tyrus en Sidon, van Beyrouth en Aleppo, met verscheidene anderen, tot een van de groepen der tegenstemmers. Dat met dat al het gezamenlijke met Rome verbondene episcopaat zich bij de gevallen beslissing toch heeft nedergelegd, lag in de logica der feiten; de toestanden van nu waren niet meer de toestanden van voorheen en de Paus heeft tegenwoordig de positie van elk zijner bisschoppen zoo goed als geheel in zijne hand. Toch heeft men nog hier en daar gestribbeld, doch het was het stribbelen van den veroordeelde, wien de strop reeds om den hals is gelegd, want eene toekomst hebben oud-katholieke beginselen binnen den boezem der Latijnsche gemeenschap niet meer. Voorzeker heeft men overigens niet overal onderwerping met overtuiging te verwarren; niet alle praelaten zullen het terstond vergeten zijn geweest, dat slechts het brutale getal aan de zijde der onfeilbaarheidsmannen, de historische waarheid en de geleerdheid aan den kant der oppositie had gestreden, en het geloof aan de pauselijke onfeilbaarheid heeft na 1870 dan ook hier en daar uitdrukking gevonden in eenen trant, dat men zich afvraagt, waarin hier eigenlijk het geloof van het vroegere ongelooft verschilt. Dr. Newman, die de komende definitie van het quasi-katholieke leerstuk met schrik had tegemoet gezien, en er tegenover bisschop Ullathorne van gewaagd had als van »eene groote ramp», door eene »aggressieve in-

solente factie" doorgedreven, heeft den aard van zijn geloof uiteengezet in eenen brief aan den hertog van Norfolk, waarin hij het dogma binnen zeer enge grenzen brengt, en een aantal gevallen opgeeft, waarin hij aan eene pauselijke beslissing ongehoorzaam zoude zijn. Daar het in de bedoeling van Pius IX gelegen heeft, dat men hem »*senza condizione*» als de hoogste en onfeilbare auctoriteit in geloofszaken zoude erkennen, heeft eene zoodanige subjectief vastgestelde beperking veel van eene ontduiking, terwijl zij in allen gevallen slechts in graad, niet in beginsel, van het verst gedreven protestantisme onderscheiden is. Merkwaardig is het, dat de nu overleden Dr. Newman later nog wel kardinaal is gemaakt.

Bij alles wat te zeggen valt van den trant, waarin het Vaticaansche dogma doorgedreven is, zal te erkennen blijven, dat van het pauselijk gezag in den zin der jongste eeuwen de pauselijke onfeilbaarheid de laatste onvermijdelijke uitlooper is geweest; dat de erkenning van het monarchaal beginsel in dezen op eene formeele en definitieve erkentenis van de onwraakbaarheid ook der pauselijke zienwijzen moest uitloopen, lag niet enkel van buiten gezien maar ook inwendig theoretisch in den aard der zaak. Het Roomsche leerstuk aangaande des Pausen volstrekte betrouwbaarheid, waar hij als algemeen herder en leeraar uitspraak doet in zaken van geloof of zeden, is slechts de gevolgtrekking uit de dubbele præmissie, dat de bisschop van Rome de vertegenwoordiger en opperste herder is der geheele Christenheid, en aan deze

laatste op plaatsen als Joh. 14: 16-17 de onfeilbaarheid der leer door den Heiligen Geest is gewaarborgd. Want de onfeilbaarheid der Kerk eischt een te aller tijd beschikbaar orgaan, waardoor de Heilige Geest naar omstandigheden zijne voor allen verneembare uitspraken doet, en wáár dat bestendig beschikbare mondstuk te zoeken, tenzij in het middelpunt, het hoofd, den algemeenen herder der Kerk? Men heeft dus te erkennen, dat het Vaticaansche dogma op de lijn van de ontwikkeling der Romeinsche kerk als zoodanig gelegen heeft, waarmede evenwel niet gezegd is, dat de interpretatiekunsten, waarmede de Roomsche apologeten de pauselijke opperhoofdigheid en onfeilbaarheid uit het vroegste verleden der Kerk geschiedkundig hebben willen staven, iets anders dan drogredenen en schijnbewijzen zijn. Te dien aanzien spreekt het boekdeelen, dat Mgr Scherr, aartsbisschop van München, op het concilie van het Vaticaan zelf nog een bestrijder van het dogma, doch na de beslissing gehoorzame onderdaan van den Onfeilbare, tegenover Döllinger bij zijne vermaningen tot berusting zich het onbedachte woord heeft laten ontvallen: »Gij weet toch wel, dat er altóós in Kerk en leer veranderingen hebben plaats gehad!» In werkelijkheid is het eene eigenaardigheid der Roomsche kerk, dat in haar het Dogma zijn eigen verleden verzwelgt, dat oudere schrijvers, die het hebben helpen voorbereiden, in het licht van het eindelijk gewórdene leerstuk van onrechtzinnigheid hebben overtuigd te staan, wíjl de Kerk door haar stelsel zelf verplicht is, iedere verandering

en ontwikkeling van leer te beschouwen als eene nadere omschrijving van een gevoel, dat onder bijstand des Heiligen Geestes onder de wáre geloovigen altijd zóó geheerscht heeft. Zoo bij het leerstuk der H. Drieëenheid, zoo bij het dogma der wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het H. Sacrament des Altaars, zoo ook in de zaak der pauselijke onfeilbaarheid. Het verplaatsen dier onfeilbaarheid naar het verleden, zoo onvermijdelijk als het in den Roomschen verweerder en voorstander moet heeten, is een antichronisme, waarover de geschiedkundige eigenlijk slechts kan glimlachen, want aan de bewering, dat de bisschop van Rome, wanneer hij zich *ex cathedra* tot de gezamenlijke Christenheid richtte, sedert het begin onzer jaartelling onder de ware geloovigen als onfeilbaar heeft gegolden, ontbreekt niets minder dan het bewijs, dat de pausen der eerste eeuwen zich ooit als »Paus" *ex cathedra* hebben uitgelaten. En tegenover hem, die deze opmerking maakt, is dan geen ander antwoord mogelijk dan de iet of wat lachwekkende verzekering, dat indien de bisschop van Rome de geheele Christenheid buiten elk concilie om *ex cathedra* ooit toegesproken hád, de Christenheid hem geloofd *zoude* hebben.

De échte geschiedkundige waarheid is, dat de bisschop van Rome *nu* de volstreckte heer der Kerk mag heeten. »De gedachtenis aan het verledene," zegt Harnack, »is den Paus, of liever der pauselijke Curie, in handen gespeeld, en ook het dogma is door de beslissing van 1870 als het ware tot particulier pauselijk kapitaal

verklaard. Welk eene zege! Alle groote twisten der laatste eeuwen zijn met éénen slag weggeruimd, of althans tot onbeteekenendheid veroordeeld. Er is geen episcopalisme meer, en wie zich beroept op de oude overlevering in tegenstelling met de nieuwe, is door dat feit zelf reeds verdoemd! Alle spanningen, die eens het leven van het middeleeuwsch katholicisme hebben uitgemaakt, zijn weggevaagd; men schept eene woestenij en noemt dat vrede. De kerk heeft eenen onfeilbaren heer; om hare geschiedenis behoeft zij zich niet meer te bekreunen: alleen de levende heeft gelijk" (Dg.¹ III 649), geheel in den zin van Urbanus VIII (1623—'44), die bij gelegenheid stoutweg heeft uitgeroepen, dat de uitspraak van één levenden paus meer waard is dan die van honderd dóóde pausen. De diepste zin van dezen huidigen Roomsch kerkelijken toestand is eigenlijk deze, dat het positief historisch Christendom in zijnen wasdom uit Joodsch Messiaansche verwachtingen, Hellenistisch wijsgeerige bespiegelingen, Romeinschen organisatiegeest en Zuid-Europeesch heidendom zich door het leerstuk der pauselijke onfeilbaarheid voor den denkenden mensch van heden uitdrukkelijk en beginselvast tot het ongerijmde heeft herleid. Het scholastieke leergebouw der middeleeuwsche Kerk, waaruit de Hervormers het eerst eenige steenen hadden gerukt en dat onder de ontledende handen van het moderne Germanendom allengskens verder was uiteengebrokkeld, heeft van zijne oude wachters, ten spijt van zijn verganen en vermolmden toestand, de laatste afsluitende torenspits ont-

vangen in eene eeuw, waarin het kritisch geschiedkundige bewustzijn allengs luider en algemeener uitspreekt, dat de eindelijke voltooiing van het kerkelijke dogma de voltooiing eener fictie is. Zietdaar de uitkomst, waartoe eene zuiver negatieve kritiek van het kerkelijke Romanisme ons nieuweren bij voldoende deskundigheid moet doen geraken: het leerstellige Christendom is in zijnen definitieven vorm ten eenen male onmogelijk geworden voor lieden die op de hoogte staan van onzen tijd, en streng beginselvast staan in het Papalisme en het Modernisme nu het leerstellige kerkelijke Christendom en de nieuwe Tijdgeest als onverzoenlijke tegendeelen tegenover elkander. De vraag, of niet de kritische ontleding van het indrukwekkend leergebouw der middeleeuwen toch weer gedachten aan de hand doet, die in veranderde gestalte op nieuw weer zullen hebben dienst te doen in eene wereldbeschouwing, eene religie, der toekomst, zij hier thans niet besproken; onuitgemaakt blijve hier het gewichtig probleem, of niet de ontwikkelingsgang der kerkelijke bespiegeling elementen aan het licht kan hebben gebracht, welke, van haren voorloopigen historischen vorm nu afgezien, eene speculatieve kern bevatten voor de hooger gestegene intuïtie des modernen religieusen gemoeds.

Wat hier nu nader nog besproken staat te worden is slechts het historische contrast, de geschiedkundige tegenstelling tusschen den diepsten bereikbaren achtergrond van het kerkelijke Christendom en de nieuwerwetsche aanspraken en voorgewende rechten van den

neokatholieken kerkmonarch, eene tegenstelling, die men zich aan de woorden »Petrus en Rome'' op het scherpst en helderst zal kunnen duidelijk maken. Inderdaad, er is volmaakte tegenstelling tusschen de prætensies van den nieuw-Romeinschen Opperpriester en den Petrus der oudste legenden, zooals die uit de Heilige Schriften tot ons spreken; beschouwd in het licht eener officieele omschrijving van iets, wat over het geheel door alle tijden heen de overtuiging der gezamenlijke rechtzinnige geloovigen zoude zijn geweest, onthullen zich de Vaticaan-sche formuleeringen, zooals die in den aanhef dezes zijn medegedeeld, tegenover de oudste overleveringen aangaande den man, op wien de pauselijke opperhoofdigheid gegrónd heet, als eene voorbeeldeloze gewelddaad aan de geschiedkundige waarheid, als een der allerstoutste slagen, die der Geschiedenis door de Kerk ooit in het gelaat gegeven zijn. En dit wil veel zeggen, want de ficties en doctrinaire ongeschiedkundigheden der Christelijke kerk zijn legio.

Reeds de leer omtrent de algemeene onfeilbaarheid der Kerk in haar geheel is verre van oorspronkelijk. De belofte, aan het einde van het eerste evangelieverhaal den Verrezene in den mond gelegd, — »zie, ik ben met ulieden al de dagen, tot de voleinding der wereld,» is door de eerste Christenen niet opgevat in den zin, alsof de Zaligmaker ervoor zoude zorgen, dat zijne kerk in hare godsdienstige meeningen zich nimmer zoude vergissen. Eigenlijk slaat zelfs deze plaats op zoo iets in het geheel niet; zij is nog enkel de legendaire uit-

drukking van het vertrouwen, dat de gemeente kracht zal erlangen en behouden tot de verbeiding en voorbereiding van de genakende heerlijkheid des Messiaanschen rijks, want men was overtuigd, dat deze wereld ten einde spoedde en Jeesjoe' van Naçará als »zoon" of uitverkorene van Jahwè in zijne heerlijkheid als koning der belofte eerlang zoude verschijnen. Nog láng daarná is niet eens de collectieve onfeilbaarheid der Kerk een geloofsstuk geweest, laat staan dat zulks het geval zoude geweest zijn met een Latijn schrijvend hoofd der Romeinsche gemeente. Aangaande de kerkvergaderingen zegt de beroemde kerkvader Augustinus (354—430): »Wie weet niet, dat de Heilige Schrift onbepaald de voorkeur verdient boven de geschriften van alle bisschoppen tezamen; de eerste toch is boven allen strijd en twijfel verheven; de laatsten daarentegen kunnen door een beter ingelicht persoon of het hooger gezag van andere bisschoppen en andere conciliën verbeterd worden. Ook onderwerpen de provinciale synoden zich aan de algemeene zonder tegenspraak, en wat de algemeene kerkvergaderingen zelve betreft, de lateren verbeteren vaak de vroegeren, wanneer de ondervinding aan het licht heeft gebracht, wat tot hiertoe verborgen was gebleven." (De Bapt. contra Don. II 3.) Voor het overige stond het bij Augustinus vast dat een concilie boven den bisschop van Rome stond: t. a. p. II 4—5. Gregorios van Nazianza (329—390), bisschop van Konstantinopel, erkent in den 130^e zijner tot ons gekomene brieven: »Ik geloof, zoo ik oprecht moet zijn, dat men verstandig

doet, indien men, al die vergaderingen van bisschoppen vermijdt; ik heb er nooit iets goeds van zien komen, want in plaats van de moeilijkheden op te lossen, hebben zij die gewoonlijk nog vermeerderd." Dat in een zoodanigen staat van zaken zijn ambtgenoot te Rome eigenlijk de ware kerkelijk monarchale vraagbaak was, die ieder oogenblik de rijzende moeilijkheden op onfeilbare wijze konde oplossen, ware voor Gregorios eene wezenlijke uitkomst geweest, — indien men daar toen van had kunnen droomen. En nog op het concilie van Constanz (1414—1418) heeft de kardinaal bisschop Pierre d'Ailly, die in hoog aanzien stond, de volgende verklaring afgelegd, zonder dat de vergaderde vaders weersproken hebben. »Men mag volstrekt niet aannemen, dat een concilie niet dwalen kan, al vertegenwoordigt het de Kerk in al haren omvang, daar verscheidene concilies van vroeger dagen sinds lang erkend zijn als algemeene conciliën die gedwááld hebben. Want volgens eenige voorname leeraars kan eene algemeene kerkvergadering dwalen, niet enkel met betrekking tot feiten, maar ook in rechts-, ja zelfs in geloofsvragen; de gezamenlijke Kerk alleen heeft het voorrecht, dat zij met betrekking tot het geloof het spoor niet bijster wordt." Zoodanig was de uitlegging, welke men te Costnitz zoude gegeven hebben aan het artikel in den lateren Roomschen catechismus: »Gelijk deze eene kerk niet dwalen kan in de overlevering van geloof en zedeleer, wjl zij wordt bestuurd door den Heiligen Geest, zoo moeten alle andere, die zich den naam van kerk

aanmatigen, als door den geest des Duivels geleid, in de verderfelijkste dwalingen van leer en zeden verkeeren." (Catech. ex decr. conc. Trid. I 10, 16.)

Het feitelijk aanzien der conciliën is altoos van dien aard geweest, dat waar eene kerkvergadering buiten de lijn trad, die in de ontwikkeling der leer met zekere innerlijke noodzakelijkheid werd gevolgd, zij door de nakomelingschap, of zelfs reeds door den tijdgenoot, eenvoudig wierd verworpen en verloochend. Zoo is het gegaan met de hervormingsgezinde kerkvergaderingen van later tijd; zoo was het ook reeds in de vierde en vijfde eeuw. Op de synoden van Ariminum en Seleucia (359) waren driemaal zooveel bisschoppen verzameld als te Nikaia, doch zij bewogen zich met hare besluiten niet in dezelfde lijn van ontwikkeling, en hebben daarom geene instemming en gehoorzaamheid gevonden. De kerkvergadering van Ephesos (449) was wettig bijeengeroepen, en zij vertegenwoordigde de algemeene Kerk zoo schitterend als eenig algemeen concilie dat ooit gedaan heeft; hare besluiten weliswaar zijn door dwepende monniken met geweld doorgedreven, doch keizerlijk en factionair geweld heeft niet minder invloed uitgeoefend op andere conciliën, die niet gewraakt zijn. Wijl zij haren keizerlijken beschermheer op eens verloor en buiten de lijn der innerlijk logische ontwikkeling was getreden, zijn hare besluiten te Chalkedon in 451 gewraakt, en leeft zij zelve als »de Rooverssynode" in de gedachtenis des nageslachts. De kerkvergadering van Konstantinopel in 754 was als »œcumenisch" concilie

met inachtneming van alle bestaande vormen door 338 bisschoppen bijgewoond, — te Nikaia waren er volgens Athanasios 318 tegenwoordig geweest, — doch zij had o gruwel! den beeldendienst afgeschaft, verzette zich dus tegen de heidensche neigingen en behoeften der Zuideuropeesche »Christenheid”, en is daarom reeds door het éérst volgende geslacht verworpen en vervloekt. En wanneer de hervormingsconciliën in de eerste helft der vijftiende eeuw de algemeene kerkvergaderingen boven den Paus hebben gesteld, dan spreekt het van zelf, dat hun gevoelen bij die gelegenheid niet »œcumenisch”, veel min onfeilbaar, is geweest. Het is waarschijnlijk, dat de catholiciteit der latere zienswijze omtrent den bisschop van Rome in die dagen nagenoeg uitsluitend bij de pausen zelf eene toevlucht heeft gevonden; elders hield zij zich toen verborgen.

Pijnlijk verborgen is eeuwen lang ook de catholiciteit geweest van het besef aangaande den zin, waarin de pauselijke hoofdtext in het eerste evangelieverhaal is op te vatten, de text van Mt 16 : 13—20, die voor de geschiedenis en de inrichting der latere Roomsche kerk van zoo groot gewicht is geworden. Hij luidt als volgt. »Toen Jezus in de streken van Cæsaréa Philippi gekomen was, deed hij zijnen leerlingen de vraag: Wie zegt men dat het menschenkind (»bar naasjà”) is? En zij zeiden: Sommigen: Johannes de Dooper; anderen: Elia; anderen: Jeremia, of een der propheten. Hij nu hervatte: En gij, wie zegt *gij* lieden dat ik ben? Daarop zeide Simon Petros: Gij zijt de Gezalfde, de zoon

(= uitverkorene) des levenden Gods! Jezus voegde hem hierop toe: Zalig zijt gij, Simon bar Jonâ, want vleesch en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader in de hemelen. Ook zeg ik u: *Gij* zijt Petros; op *deze* petra zal ik mijne gemeente bouwen, en de poorten des doodenrijks zullen niets op haar vermogen. En ik zal u de sleutels des hemelrijks geven, en wat gij op aarde bindt zal in de hemelen gebonden zijn, en wat gij op aarde óntbindt, zal ook in de hemelen ontbonden zijn. Hij beval echter den leerlingen, aan niemand te zeggen, dat hij de Gezalfde was." — De schrijver van een aanhangsel tot het Logosevangelie weet dan verder te verhalen, dat de Verrezene op de herhaalde verzekering van Simon Petros, dat hij hem liefhad, in weerwil van Simons klaaglijke houding in den nacht der gevangenneming tot hem zoude gezegd hebben: »Weid mijne lammeren, hoed mijne schapen." (Joh. 21:15—17.)

Indien wij in aanmerking nemen, welke omvattende en verbluffende aanspraken door Rome op de befaamde petra-plaats gegrond worden, dan moet het ons verbazen, dat er in de kerkelijke oudheid van eene voor Rome bruikbare uitlegging dier plaats zoo weinig te bespeuren is. Op zich zelf weliswaar is het natuurlijk genoeg, dat men oorspronkelijk het voor de hand liggende onderscheid tusschen den »Petros" en zijne »petra der gemeente" heel goed heeft gezien, en feitelijk kan dan ook niets onroomscher zijn, dan de uitleggingen, die de kerkvaders aan Mt 16:18 gemeenlijk hebben gegeven. Zoo zegt onder anderen Hilarius van Poitiers (320—366) in het tweede

zijner twaalf boeken »over de Drieëenheid” (of »het Ge-
 loof”): »De petra is de heilige en eenige rots des gelóófs,
 door den mond van Petrus beleden.” En in het zesde:
 »Het is op deze petra der belijdenis, dat de Kerk
 gebouwd is.” Ambrosius van Milaan (340—397), in het
 zesde boek over Lukas (cap. 9), zegt hetzelfde: de Petra,
 zegt hij, is Christus; de Petra is uw geloof, de grond-
 slag der Kerk is het geloof, en Johannes Chrysostomos
 (347—407) verklaart in zijne vierde leerrede over het eerste
 evangelie: »Op deze steenrots zal ik mijne Kerk bouwen,
 dat wil zeggen op deze belijdenis des gelóófs. En welke
 was die belijdenis des apostels? Deze, Gij zijt de Chris-
 tos, de zoon des levenden Gods.” »Zoo heeft de Heer
 aan Simon,” zegt de kerkvader Hiëronymus (345—420)
 in het derde boek over Matthæus, »zoo heeft hij aan
 Simon, die in de petra Christus geloofde, den naam
 Petrus gegeven. Naar de petra wordt bij wijze van
 béeldspraak terecht tot hem gezegd: Op u zal ik mijne
 kerk bouwen.” Nog beslister spreekt weer de beroemde
 Augustinus van Hippo (354—420). In zijne dertiende
 leerrede over het Matthæusevangelie zegt deze kerk-
 vader: »Gij zijt Petrus, zoo sprak hij en op deze Petra,
 die gij beleden hebt, op deze petra die gij gekend
 hebt, zeggende: gij zijt de Christus, de Zoon van den
 levenden God, zal ik mijne Kerk bouwen. Op mij zal
 ik u bouwen, niet mij zelven op u.” »Wat is het,”
 zoo vraagt hij in zijne tiende verhandeling over den
 eersten Johannesbrief, »wat wil dat zeggen: op deze
 petra zal ik mijne kerk bouwen? Op dit gelóóf, op

datgene wat gezégd is: gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods." »Niet immers," zoo spreekt hij elders weer, »niet immers is tot hem gezegd gij zijt de Petra, maar gij zijt Petrus; de Petra was Christus, dien Simon beleden heeft, gelijk de geheele Kerk dien belijdt, waarom hij dan Petrus (= Rotsman) is genoemd." (Retract. 1:21.) En ook bijvoorbeeld in zijne 124e of laatste verhandeling over het Johannesevangelie treffen wij de beteekenisvolle zinsnede aan: »De petra namelijk was Christus, het fundament waarop ook Petrus zelf gebouwd is"; dit herinnert ons dan aan het woord in 1 Kor. 3:11: »Een anderen grondslag dan die gelegd is, Jezus Christus, kan niemand leggen." Evenzoo heet ook in Mt 21:42 en Eph. 2:20 Jezus zelf »de hoeksteen", ja zelfs in Hd 4:11 is het Petros in eigen persoon, die Jezus aldus noemt, wat men dan heeft te bedenken, waar apostelen en profeten als fundament der Kerk vermeld worden (Eph. 2:20 en Openb. 21:14), en de eersten beeldsprakig de twáálf fundamenten worden genoemd. (Openb. 21:14.) Dit laatste doet dan weer denken aan het woord van Augustinus: »Wanneer tot Petrus wordt gezegd: hebt gij mij lief, — weid mijne schapen, wordt het gezegd tot allen." (De ag. Chr. 30.) Samenvattend en in Petros de andere leerlingen mede toegesproken achtende zegt ook de schrijver van een werk »over de Drieëenheid", dat op naam van den Alexandrijnschen Kyrillos († 444) tot ons is gekomen, in het vierde boek: »Ik geloof, dat wij door de steenrots het onwankelbare geloof der

apostelen hebben te verstaan"; aangestipt zij nog, dat o. a. paus Gregorius de Groote (590—604) in eigen persoon heeft geschreven: »Volhardt in het ware geloof, en bevestigt uw leven op de petra der Kerk, dat is de belijdenis van den gelukzaligen Petrus, den voorste der Apostelen." (Ep. ad Theodol.) Evenzoo paus Felix III (483—492) in eenen brief aan Keizer Zeno: »Op die belijdenis zal ik mijne kerk bouwen."

En zoo voort. Wie gegevens gelijk de bijgebrachte behoorlijk overwogen heeft, zal nu begrijpen, waarom men »den stoel van Petrus, waarop de Kerk gegrond is" bedrieglijk in een geschrift van Cypriaan over de eenheid der Kerk heeft meenen te moeten binnen-smokkelen; hij zal zich alsnu een denkbeeld kunnen maken ook van de ironie, waarmede een Tertullianus aan den Romeinschen episcopus Calixtus (217—222) bij gelegenheid heeft kunnen vragen, of hij zich bijgeval verbeeldde, dat *hij* de macht bezat om te binden en te ontbinden, omdat de Heer tot Pétrus over »de sleutelen des hemelrijks" gesproken had. (De Pud. 21.) Lezen wij, dat de Heer tot Simon bar Jonâ (= Johanâ, d. i. Johannes) zoude gezegd hebben, dat deze met zijne belijdenis van Jeessjoe als Gezalfde of koning der belofte een »Petros" was, en de Heer op de »petra" dier belijdenis zijne gemeente zoude bouwen, dan wil dit enkel zeggen, dat Simon bar Jonâ volgens de overleveringen der tweede eeuw door zijn ijveren voor het oudste Christelijke geloofsformulier de gróndslagen der nieuwe orde van zaken heeft helpen leggen, niet echter dat hij volgens de oudste opvattingen de

sacrosancte t6p der eerste Christenheid is geweest. Zelfs dat aan Simon Kepha bij de als ophanden gedachte Messiaansche wederkomst des Meesters »de sleutels» van het Koninkrijk overhandigd zouden worden, hetgeen beteekent, dat de in hem toegesprokene leerlingen zouden hebben uit te maken, wie zoo al op lidmaatschap en deel aan de heerlijkheden recht hadden verkregen, — zelfs dit was eene onderscheiding, die voor Simon Kepha en de overige jongeren wel heerlijke uitzichten in de toekomst opende, doch hun even weinig gezag over de nog in verbeiding verkeerende geloovigen bracht als de twaalf tr6nen, die hun in Mt 19:28 als zetels der eere in het komende Koninkrijk worden toegezegd. Voor het overige mag een Simon bar Jonâ in de herinneringen der Moedergemeente eene zuil of pilaar, hij mag »kephâ» onder de eerste Jeesjoe-verkondigers zijn geweest; hij mag in de oudste overleveringen geleefd hebben als de man, die (in weerwil eener klaaglijke wankelmoedigheid) in zijne oogenblikken van geestdrift door de gave des woords boven anderen had uitgeblonken; doch van eene Petrinische opperhoofdigheid blijkt uit de oudste bescheiden niets. De Twaalf tezamen bevestigen in Hd 6:1—6 de eerste diakenen; ook lezen wij in het boek der Handelingen: »Toen de apostelen te Jeruzalem vernamen, dat Samaria het woord Gods had aangenomen, zonden zij Petros en Johannes daarheen.» (Hd. 8:14.) Dat Petros zich hier nog niet bijzonder kerkvorstelijk laat behandelen, is zonneklaar, en even weinig blijkt van zoo iets, wanneer wij in den brief aan de Galaten lezen, dat Kephâ be-

kend stond als iemand, die in der tijd meer bepaaldelijk predikingen onder de Joden voor zijne rekening had genomen, evenals aan Paulos meer bijzonderlijk het prediken onder »de volkeren” gelaten was. »Toen zij zagen,” zoo heet het daar, »dat mij het evangelie der onbesnedenen was toevertrouwd, gelijk aan Petros dat der besnijdenis, — want die voor Petros werkte tot het apostelschap der besnijdenis, werkte ook voor mij onder de heidenen, — en toen zij de genade mij gegeven leerden kennen, hebben Jakobos, Kepha en Johannes, zij die als pilaren gelden, de rechterhand der gemeenschap aan mij en Barnabas gegeven, opdat wij tot de volkeren en zij tot de besnijdenis zouden gaan.” (Gal. 2:7—9.) Het is van gewicht, dat men hier opmerke, hoe Kepha hier wel tot de »zuilen” wordt gerekend, maar toch niet op de eerste plaats genoemd wordt; onder de wettische zuilen der Joodsche Moeder-gemeente was volgens de traditie een *Jakobos* de voorste geweest. Van onbegrensden eerbied voor een opperhoofdigen Petros blijkt ook al even weinig in 1 Kor. 9:5, wanneer daar gevraagd wordt: »Hebben wij geen recht, om eene zuster als vrouw op reis bij ons te hebben, even als de andere apostelen en de broeders des Heeren en Kepha?” En wanneer wij lezen, hoe Paulos zich niet ontzien heet te hebben, den »Rotsman” om zijne wankelmoedige houding te Antiócheia eene openlijke *berisping* toe te dienen, gaat de eerste kerkelijke hiërarch, het eerste heilige hoofd der Christenen in zaken van geloof en zedeleer, geheel en ál in nevel op.

Want »toen Kepha te Antiócheia gekomen was, weerstond [Paulos] hem in het aangezicht, omdat hij te laken was. Voordat sommigen van Jakobos kwamen, at hij namelijk met de heidenen, doch toen die gekomen waren, onttrok hij zich en zonderde zich af, wijl hij beducht was voor de mannen uit de besnijdenis. En met hem huichelden ook de overige Joden, zoodat zelfs Barnabas door hunne veinzerij wierd medegesleept. Doch toen [Paulos] ontwaarde, dat zij den rechten weg tot de waarheid des Evangelies niet betraden, zeide [hij] tot Kepha: Indien gijzelf, hoewel een Jood, op heidensche en niet op joodsche wijze leeft, waarom dwingt gij dan de heidenen om als Joden te leven?" (Gal. 2:11—14.)

Van dien aard is in de overleveringen der tweede eeuw de opperhoofdigheid geweest van eenen man, op wiens aanzien de Roomsche Curie het recht beweert te kunnen gronden, om schriftuurplaatsen gelijk Lk 22:25—26 in haar tegendeel te verkeeren. Want daar zegt Jezus: »De koningen der volkeren héérschen over dezelve; weldoeners heeten dan zij die gezág uitoefenen; gij echter niet alzoo! De voornaamste onder ulieden worde liever als de minste, en de gebieders den dienaar gelijk!" In het aangezicht van zulke Logia heeft nog Pius IX in zijnen Syllabus de bewering veroordeeld, dat de Kerk niet de bevoegdheid heeft, geweld te bezigen; ten spijt van schriftuurplaatsen gelijk die, dat Paulos Kepha in het aangezicht weerstaan heeft, is het dat Bonifacius VIII (1294—1303) in zijne bul »Unam Sanctam" (1302) boudweg heeft verklaard, dat het op

straffe van verbeurtenis der zaligheid voor alle schepselen van nooden is, den Romeinschen pontifex te gehoorzamen. Men merke op: den *Pontifex*. Een romanizeerende, latinizeerende Italiaan is op grond van een verhaal, dat de Arameesch sprekende, slechts met besnedenen sympathizeerende Jood Kepha in de hoofdstad des Romeinschen rijks eene gemeente zoude hebben gesticht en er den marteldood zoude hebben ondergaan, in weerwil aller oude kerkvaderlijke opvattingen betreffende »de petra der gemeente Christi” op de gedachte gekomen, dat hij als opvolger van den Rotsman de opvolger is van den eersten vorst der Kerk, dat hij de in Mt 16:18 geboekte woorden op zichzelf mag toepassen in dien zin dat hij de volstrekte leider der gezamenlijke Christenheid is. Die Italiaan acht zich omkleed met een alles insluitend gezag in kerkelijke en eigenlijk ook in wereldlijke zaken, zoo zelfs, dat er van zijne uitspraak niet eens meer een beroep op eene algemeene kerkvergadering mag worden gedaan, terwijl hij volslagen onwraakbaar en onbedrieglijk heeft te heeten, wanneer hij tot de gezamenlijke geloovigen het woord richt in zaken van geloof of zedeleer. Dit laatste staat dan, zoo meent men, in het derde evangelie te lezen, waar de Heer tot Simon zegt: »Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet bezwijk; gij echter, wanneer gij eenmaal tot inkeer zijt gekomen, sterk dan uwe broeders.” (Lk 22:32.) Eene vermaning echter en een gebed zijn geene beloften; ook de bede Jesu om eenheid der geloovigen in Joh. 17:21 is niet vervuld, en dat de vermaning, om

de broeders op zijne beurt te sterken, niet van den beginne gegolden heeft als een waarborg, dat Petros dit ook altijd zoude doen, wordt uit het Antiocheensch geval zoo duidelijk mogelijk. Nog het Roomsche kanonieke recht zegt, dat de Paus door niemand mag geoordeeld worden *tenzij hij op afdwaling van het geloof worde betrapt* (dist. XL c. vi), en van Petros' eigen besef eener persoonlijke onfeilbaarheid blijkt in de Schriften dan ook zoo weinig, dat hij, ook nadat hij volgens de kerkleer tegelijk met de andere leerlingen door de uitstorting des Heiligen Geestes zoude zijn bevoorrecht, zich op een gewichtig punt van Joodsche wetsbetrachting door eenen droom tot een ander en vrijzinniger gevoelen heeft moeten laten brengen. Men zie slechts Hd 10:13—15.

Met dat al is het als opvolger van Petrus, dat de Pápa, gelijk het hoofd der Romeinsche gemeente sinds eeuwen bij voorkeur wordt genoemd, zich de opperste en onwraakbare leider aller gewetens acht, en zoo ongerijmd als zijne aanspraken zijn, bespeuren wij nog altoos om ons heen, hoezeer met die prætensies rekening valt te houden. Weliswaar zijn nu de dagen vervlogen, waarin hij in den zin van het oude pauselijke kroningsformulier »een heer der heeren en een koning der koningen'' (Openb. 17:14) mocht heeten, en het woord van Bonifacius VIII, dat *hij* de Cæsar en de Imperator was, weerklinkt niet meer in onzen tijd; intusschen wandelen wij nog altoos te midden eener menigte van landgenooten, die zweren bij des Pausen woord, en meer dan ooit is het ons tegenwoordig voelbaar, tot in 's lands vergaderzalen

toe, hoever wij nog zijn verwijderd van den toestand, waarin wij niet meer zullen hebben te kampen tegen »revenants” van legendaire middeleeuwsche waanvoorstellingen. Millioenen van breinen, reeds vóór hun twaalfde jaar verdraaid door sprookjes, die het wederleggen eigenlijk even weinig waard zijn als de vertellingen van Moeder de Gans, nemen daaruit aanleiding om vromelijk, het oog op Rome gericht, de geboorte van een nieuwen tijd mee te belemmeren, en wij hebben het aan te zien, dat die sprookjes eene macht uitoefenen, welke telkens weer en telkens de beste pogingen tot maatschappelijke verbeteringen verlamt. En dat alles wat de goê gemeente betreft in volmaakte braafheid van bedoeling; het wachtwoord immers komt over de bergen van »den Heiligen Vader”, wiens woord naar den wil des Heilands alles behoort uit te maken, en voor wien de eerbied zoo groot behoort te zijn, dat de bisschoppen zijner gemeenschap zich herders der hun toevertrouwde kudden noemen »door de genade Gods en de gunst des Apostolischen Stoels”. In den eed, dien zij bij hunne wijding hebben af te leggen, beloven zij volgens de ritueele bepalingen nog altijd, dat zij sectarissen, scheurmakers en opstandelingen tegen »onzen Heer” of zijne opvolgers naar krachten zullen vervolgen en bestrijden, waarbij dan met »onzen Heer” niemand anders bedoeld wordt dan »onze Heer de Paus”, en hoezeer het den Roomsche gezinden met die titulatuur ernst is, blijkt aanschouwelijk uit den heidensch Romeinschen voetkus die »onzen Heer” bij

audiënties wordt gebracht. Welk verband is hier toch tusschen »Petrus en Rome»? Te Cæsaréa is de Italiaansche hoofdman Cornelius volgens Hd 10:25—26 juist door Petrus van zulk eene afgodische begroeting afgebracht: »Cornelius ging Petros tegemoet, viel hem te voet en deed hem eerbewijs, doch Petros richtte hem op, met de woorden: Sta op! Ik ben zelf ook een mensch.” Ja zelfs de Heiland der evangeliën zelf is bescheidener geweest dan »onze Heer” »de Heilige Vader”, want wanneer er een beroep op hem gedaan wordt, opdat hij een onwilligen broeder tot uitkeering van betamelijk aandeel eener erfenis vermane, antwoordt hij met de vraag: »Mensch, wie heeft mij tot rechter of scheidsman over u gesteld?” (Lk 12:13—14.) Hij wil niet eens dat men hem »goeden meester” noeme, daar niemand goed is buiten God alleen (Mk 10:18), en beveelt aan zijne leerlingen: »Zoo wie onder ulieden gróót wil worden, die zal uw dienaar zijn; wie van u de éérste worden wil, die zal áller dienstknecht wezen.” (Mk 10:43—44.) Het is bekend, dat de bisschop van Rome sedert eeuwen gewoon is, in zijne officieele stukken zich den dienstknecht der dienstknechten Gods te noemen, waarmede dan echter opnieuw bedoeld is, dat hij volgens eigen gevoelen onder alle Christusbelijders de hoogste en meest gezaghebbende heeft te heeten; tot zelfs de schriftuurlijke létter echter begeeft hem ten aanzien van den eeretitel »heilige Vader” bij de woorden van Mt 23:8—9: »Gij zult u niet *Meester* laten noemen, want één is uw

meester, de Christos, en allen zijt gij broeders. En gij zult niemand *Vader* noemen op aarde, want één is uw vader, de Vader in de hemelen.”

Dat aan eene afzonderlijke en opperste, een Itali-aanschen Pontifex in Simon bar Jonâ te verleen, bevoegdheid, om als onbepikt heerscher over alle gewetens de geheele komende Christenheid te besturen, door den in Galilæa wandelenden Jeesjoe' bar José uit Naçarâ nooit kan gedacht zijn, behoeft natuurlijk eigenlijk geen betoog voor iemand, wiens denkvermogen op dit bepaalde punt niet van zijne prille jeugd door methodische suggestie is verlamd. Noch Jezus zelf noch de Jezusvereerders der eerste eeuw kunnen gedroomd hebben van eene quasi-Christelijke kerk van geestelijk onmondig te houden menschelijke »kudden” onder een hoogsten algemeenen »herder”, die zetelen zoude in de hoofdstad van Italië; zelfs de Christenheid van den oudsten nog Hellenistischen stempel is eerst geboren in de tweede eeuw. De synagogen van »ebjonim” of armen, waarop de Joodsch gezinde schrijver van den Jakobosbrief allicht nog heeft gedoeld (2: 2. 5), waren geene gemeenten met een afzonderlijken van dien der Joden onderscheiden godsdienst, en de lieden, waaruit de eerste Palestijnsche Jeesjoegemeenten waren tezaamgesteld, zullen goede zonen Abrahams geweest zijn, trouw aan de wet der vaderen, met hare besnijdenis, hare offers, hare feesten en hare onderscheidingen tusschen rein en onrein.¹⁾ Alleen zijn zij overtuigd

¹⁾ Vgl. hier Hd. 2: 22, Mk. 10: 18, 12: 29, Mt. 19: 17, 5: 24, Hd. 2: 46, 21: 20, enz.

geweest, dat in Jeesjoe' bar José uit Naçarâ de zoon of uitverkorene van Jahwè verschenen was, en dat zij hem eerlang als »Gezalfde" of koning der belofte zouden wederzien. In de oudste klanken, die wij nog van de betrokkene overleveringen vermeenen op te vangen, is de Rabbi zelf aanvankelijk een volgeling van den doopenden boetprediker Johanan, en gelijk allen, die zich door diens woord getroffen hadden gevoeld, was hij met het Levitische reinigingsbad door Johannes gedoopt; toen deze door Herodes Antipas uit vrees voor opstand te Machærous was gevangen gezet en uit den weg geruimd, — zie »de Joodsche Oudheden" van Flavius Josephus XVIII, 5 § 2 — had Jezus des Doopers prediking op zijne beurt opgevat en voortgezet, en hij schijnt zich daarbij van den priesterszoon Johannes uit de Heilige Stad alleen door eene zekere Galileesche en on-Jeruzalemsche vrijzinnigheid van opvattingen te hebben onderscheiden. Doch was Jezus al in de opvatting zijner godsdienstplichten naar het schijnt wat ruimer van zin geweest dan de puriteinsche Phariseeën ter eene, de aristokratische Çaddoekeeën ter andere zijde, eene bijzondere dogmatische strekking zijner prediking wordt niet merkbaar; veeleer blijkt slechts van vermaningen tot reinheid van levenswandel, waarbij de Joodsche wet als iets van zelf sprekends wordt voorondersteld. Dat hij ooit in zijne vertoogen zijne eigene persoonlijkheid op den voorgrond zoude gesteld hebben, is niet waarschijnlijk; de evangelische verhalen bevatten nog tal van aanduidingen, die het zelfs onaannemelijk

maken, dat hij vóór zijne verschijningen na zijnen kruisdood onder zijne vereerders als Mēsjuhâ zelf gegolden heeft. Nog in »de Leer der Twaalf Apostelen», een oud-Christelijk leerboekjen der tweede eeuw, is het dan ook alleen Jahwè, die als »de Heer» wordt aangeduid, terwijl Jezus evenals David des Heeren »knecht» heet, zonder meer. Aan zijne magnetische geneeskraft en zijne gave van het voorgezicht schijnt Jezus, zoude men zoo zeggen, zich zelve overigens te hebben opgewerkt tot een zelfbewustzijn, dat wel niet door hem verkondigd werd, maar hem toch veroorloofde, zich huldigen te laten welgevallen, welke hem den dood des oproermakers hebben gebracht. Of die dood in waarheid op rekening komt der Joden, zooals sedert het hellenizeeren en romanizeeren der Messiasgedachte het algemeen geloof is geweest, is even weinig boven bedenking verheven als al het andere wat van Jeesjoe valt te zeggen; ondenkbaar is het niet, dat wij in de latere evangelische lezingen van 's Meesters lijden en sterven eene antisemitische verdraaiing der waarheid voor ons hebben, en Jezus zonder schuld van Juda's kant door de Romeinen als oproerling gekruisigd is. De verschijningen of nagezichten, die zijne jongeren dan van hem kunnen gehad hebben, maakten van die jongeren geene onrechtzinnige Joden; bij Flavius Josephus (38-100) bijv. staat nog te lezen, dat de Jeesjoe-gemeente der eerste eeuw onder de phariseeën of democratische »fijnen» in het toenmalige Joodsche land volstrekt niet gehaat was; hij verhaalt, of eenander verhaalt

op zijnen naam, dat de hoogepriester Hanan, boud en stout van aard en als Cadokiet zeer bar en streng in gerechtszaken, op zekeren keer het Sanhèdrin heeft bijeengeroepen; »voor deze vierschaar bracht hij den broeder van Jeesjoe, die Gezalfde wordt bijgenaamd, — hij heette Jakob, — en sommige anderen, die hij van wetsovertreding betichtte en liet steenigen. Maar degenen, die voor de braafsten en billijksten in de Stad doorgingen en als de nauwgezetsten golden in de waarneming der Wet, namen dit kwalijk.” Op de echtheid van berichten als dit zijn nu weliswaar geene huizen te bouwen, doch met dat al schemert het toch velerwege door, dat de Joden zelf den Jeesjoeverbeiders niet van den beginne vijandig zijn geweest, en de Johannesjongeren, waarvan de Jezusvereerders, naar het zich laat aanzien, aanvankelijk slechts eene bijkomende nuance hebben uitgemaakt, worden door den Leviet Josephus met kennelijke sympathie besproken. Het geloof aan Jeesjoe' bar José als den weldra te verwachten verlosser Israels zullen de Joden eerst voor goed verstooten hebben, toen feitelijk al hunne verwachtingen beschaamd wáren; dogmátisch onmogelijk is het Messianisme der Jezusvereerders dan verder voor de Semieten geworden, toen het had opgehouden Joodsch wettisch en rechtzinnig te zijn, en onbesnedene vereerders den man uit Naçareth waren beginnen te vergoden in leeringen, gebeden en plechtigheden van volslagen onjoodsche afkomst. De Alexandrijnsche leer, dat in Jezus eene verschijning van den goddelijken Logos

zelve had rondgewandeld, hoewel in overeenstemming met eene opvatting van de geboorte der aartsvaders zooals wij die bij Philo Judæus vinden, heeft van het Jezusvereerende Messianisme het Christendom gemaakt, dat sedert voor Semieten zoo onaannemelijk is gebleven, en het Romeinsche paganisme der latere »Christelijke» rijkskerk heeft dan de klove slechts verwijd.

Wat wij na deze overwegingen van Mt. 16:18—19 te denken hebben, is zoo reeds duidelijker geworden. Afgezien nog van het voor een Roomsche hinderlijk gegeven, dat het eerste evangeliëverhaal, zooals het tot ons is gekomen, onmiddellijk na de petra-episode van het ómgekeerde eener Petrusverheffing gewaagt en Jezus in Mt 16:23 op eens den Rotsman weder »Satan» noemt, die hem eene ergernis is, omdat hij bedenkt niet de dingen Gods maar de zaken der menschen, — afgezien, zeg ik, van wat onmiddellijk op den grooten text der pausvereerders blijkt te volgen, heeft hij met latere kerkelijke theorieën niets te maken. Simon Kepha treedt er als wóórdvoerder der lèèrlingen op den voorgrond, zoo, dat aan hem afzonderlijk eene toezegging wordt gedaan, die in hem eigenlijk allen geldt; gelijk de »keph der gemeente» slechts de »kalimat asj-Sjaháda,» het woord der getuigenis, is in den trant der latere Moslemín, eene nog zuiver semitisch op te vattene korte geloofsbelijdenis van primitieve Messianisten in het algeméén, slaat ook de belofte op de jongeren tezamen, zoodat in Mt. 18:18 de woorden omtrent het binden en ontbinden tot allen worden herhaald. Ook

ten aanzien dier gezamenlijke leerlingen is voor het overige dan de bevoegdheid om in gewetenszaken uitspraak te doen, niet zoo maar in eens gedacht als eene macht over den persoonlijken stand van genade of verdoemenis en het leven hiernamaals; de eerste Christenen hebben zich hunne sjelichiem of apostelen in het algemeen als rondtrekkende predikers voorgesteld, als geloofwaardige verkondigers eener mare uit het Joodsche land, die met machtspreuken eener latere hiërarchische aanmatiging nog niets had uit te staan. Waren aan Simon Kepha, die zelf eigenlijk nog niet eens »apostel" of zendeling was geweest, naar luid der overlevering door den Meester »de sleutels" van het komende Koninkrijk beloofd, en beschikten nu in het algemeen de Palestijnsche »apostelen" naar het gevoelen hunner aanhangers over de bevoegdheid om onder de uitverkorenen »te binden en te ontbinden", dan kan daarmede slechts op een natuurlijk aanzien zijn bedoeld, dat den Joodschen zendpredikers het recht toekende om naar omstandigheid in gewetenszaken betrouwbare voorlichting te verschaffen, eene voorlichting, aan wier opvolging voor de getrouwen allicht het burgerschap konde hangen in het komende Koninkrijk. Niet in het bestuur en de tucht over personen en gemeenten bestond het oorspronkelijke Joodsch-Messianistische apostelambt, maar in de verkondiging der »goede mare" eener als ophanden gedachte nieuwe orde van zaken, waarin de aan Israel gedane beloften stonden vervuld te worden en den zedelijk herborenen kwijtschelding van over-

treedingen wierd toegezegd: de in 1884 teruggevondene »Leer der Apostelen” heeft ons geleerd, dat de apostel der eerste geloovigen een rondtrekkend prediker is geweest, niets anders, en de overdracht van den titel op een vast twaalfstal van Jezus eigene tijdgenooten een mal à propos der tweede eeuw te heeten heeft. »Iedere apostel die tot u komt,” zoo lezen wij, »worde aangenomen gelijk de Heer. Blijven zal hij niet; één dag, zoo het echter van nooden is, ook den tweeden. Doch indien hij er drie blijft, is hij een valsch propheet. Bij zijn vertrek neme de apostel niets aan dan brood, (voldoende) tot hij (opnieuw) overnacht, doch zoo hij geld vraagt, is hij een valsch propheet.” (Didaché 11: 4—6.) Het ligt in zulke oude plaatsen als van zelf reeds opgesloten, dat de in het Evangelie bedoelde macht om zonden te vergeven en te houden, door geen Christen der eerste eeuwen als eene bevoegdheid is opgevat, om over anderer zaligmaking of verdoemenis eigenmachtig te beschikken; van de oostersche in onze spreekwijze overgebracht wil zij slechts zeggen, dat de rondtrekkende predikers van het komende koninkrijk als betrouwbare gewetensraden golden, en den »apostelen” de bevoegdheid wierd toegekend om hunne goed- of afkeuring uit te spreken over zaken die binnen den kring lagen van het zedelijk leven der broederschap.

Met het kerkbestuur der oorspronkelijke Christenheid hebben die apostelen niet veel te maken gehad. Het kerkbestuur was aanvankelijk zuiver democratisch, en »de Leer der Apostelen», die de geloovigen voor valsche apostelen op hunne hoede wil doen zijn, vermaant hen buiten alle »apostolische successie» om, zich bisschoppen (of opzieners) en diakenen te kiezen, die den Heere waardig zijn. Eene hiërarchie bestond in het geheel niet; allen waren broeders in de verwachting, en met name Kepha-Petros toont nergens, dat hij zich voelt als stedehouder op aarde van den Verrezenen. In het vijftiende hoofdstuk van het boek der Handelingen springt het in het oog, dat Petros bij gelegenheid van het zoogenoemde apostelconcilie slechts een der redenaars is; het laatste woord wordt aan Jakob gelaten, na wiens resumptie der aanhangige zaak de vergadering het voorgestelde besluit dan neemt. Petros heeft volgens het boek der Handelingen in de apostelvergadering niet voorgezeten; nog minder heeft hij ze beroepen, of na afloop ervan eene opperhoofdige bekrachtigingsbul uitgevaardigd, en nergens blijkt van eenige gehoorzaamheid, die allen hem nu verschuldigd zouden zijn, om

niet eens te spreken van de stichting eener om Italië geconcentreerde kerk, die hem te Rome zoude wachten. Van eenigen afzonderlijken éérbied dien men aan een gemeentehoofd der eerste Jeesjoe-vereerders zoude be-
 wezen hebben, blijkt uit de oudste overleveringen alleen ten aanzien van *Jakob*. »Jakob de broeder des Heeren, die sedert 's Heeren tijden tot op onze dagen de Gerechte is bijgenaamd, heeft met de apostelen de gemeente overgenomen»: aldus nog omtrent het jaar 170 de Palestijnsche Christenjood Hegesippos, een nog »apostolisch» gezind schrijver van Gedenkwaardigheden, waaruit Eusebios ons in zijne Kerkgeschiedenis eenige brokken heeft bewaard. De bedoelde broeder van Jeesjoe, die o.a. in Mk 6:3 en Gal. 1:19 wordt genoemd en volgens een (slechts in spaarzame overblijfselen voortdu-
 rend) evangelie der Hebreëën bij het drinken uit den kelk des avondmaals gezworen had, dat hij geen brood meer eten wilde, eer hij zijnen broeder als verrezene zoude hebben wedergezien, waarop in Kor. 15:7 hij dan eerst en daarna alle apostelen eene verschijning krijgen, — die Jakob heeft onder de broeders der Moedergemeente in hooger aanzien gestaan dan Simon Kepha. Het zij in het voorbijgaan gezegd, dat Ja'aqòb 'achi 'Adonénu, Jakob de broeder des Heeren, niet te verwarren is met den anno 44 onthoofden broeder van Zebedæus (Hd 12:1—2), of den in Mk 15:40 (vgl. Joh. 19:25) bedoelden Jakob den Kleinen, die als nééf van Jeesjoe is te denken en in Hd 1:13—14 met den anderen leerling Jakob van Jezus' broeders wordt onder-

scheiden; hij heeft in de overlevering buiten en boven de Twaalf gestaan, wel niet als hiërarch of hoogepriester, maar toch als iemand, tegen wien de Kepha van Gal. 2 : 12 had op te zien. Dáárom is het, dat hij in den brief aan de Galaten onder de »zuilen" der gemeente wordt vooraangenoemd; daarom is het, dat ter apostelvergadering aan hém het laatste woord wordt gelaten en dat ook Paulus, wanneer hij in de Heilige Stad verslag komt doen, bij Jakob zich vervoegt. (Hd 21 : 18.) In de dusgenoemde (pseudo-) Clementijnsche Homiliën en Recognities, romantische verhalen uit de tweede eeuw over prediking en reizen van Petros en diens overwinningen op Simon den Tooveraar en zijne onrechtzinnige leeringen, lezen wij aan het begin eenen brief van Petros, gericht »aan Jakobos, den heer en bisschop der heilige kerk". De brief van den legendairen Clemens, die er den marteldood van Petros te Rome meldt, is nog geschreven aan »Jakobos, den heer en bisschop der bisschoppen, den naarstigen bestierder der heilige Hebreesche gemeente te Jeruzalem en de elders door Gods voorzienigheid gestichte kerken, met de ouderlingen en diakenen en alle overige broeders". De (tien boeken) Recognities, waarin »Clemens Romanus" met name het wedervinden zijner verlorene ouders en broeders schildert, kennen Jacobus als den bisschop van Jeruzalem (1 : 43), wien de twaalf apostelen bericht komen brengen (1 : 44), ja zelfs als hoofd en overste van alle gemeente-opzieners (1 : 68, 73), die de tot de volkeren gaande leeraren vooraf moet onderzoeken en machtigen,

opdat valsche apostelen mogen worden geweerd. (4: 35). De uitvoerigste legendaire schildering van dezen heiligen Jakob, die in de overlevering niet leerling of apostel maar de méérdere van leerlingen en apostelen was en als Jeesjoe's bloedverwant bij zijnen dood naar ooster-schen trant door iemand uit de maagschap ook weder heette te zijn opgevolgd (Eus. Kgsch. 3: 11), is door den reeds genoemden Hegesippos nagelaten, volgens wien hij in den trant der »nazireeërs" een streng askeet of zelfversterver zoude zijn geweest, en na standvastige belijdenis zijns geloofs in Jeesjoe als den komenden koning der belofte door schriftgeleerden en phariseeën te Jeruzalem op een paaschfeest in den jare 62 van onze telling zoude zijn omgebracht. Nog in de dagen van Eusebios (265—338) toonde de gemeente van Jeruzalem eenen stoel, die volgens de overlevering Jakobs eerezetel was geweest. (Kerkgeschiedenis 7: 19.)

Wat er met het oog op een en ander overblijft van den waan, als zoude aan een eersten Christelijken kerkvorst Petrus te gelooven zijn, is zonneklaar. Trouwens, al ware dit het geval, dan zoude nog niet zijn in te zien, waarom het latere gemeentehoofd eener Italiaansche stad, wier woonplaats onder meer anderen mogelijker wijze door den bevoorrechten leerling zoude kunnen zijn bezocht, in dat feit op zich zelf beschouwd eenen grond voor *zijne* oppermacht in heel de wereld vermag te vinden. Dat de bisschop van Rome, ten overstaan nog wel van de oudere gemeente te Antiócheia, die eveneens door Petrus heet gesticht te zijn, de al of niet verdichte

komst van Petrus te Rome voor eenen theoretischen grondslag uitgeeft van een alomvattend kerkelijk, ja wereldlijk, gezag: dat zijne stad in den loop der eeuwen zelfs tot de »heilige» stad der met hem in gemeenschap verkeerende Christenheid is geworden, sluit eene verdraaiing in van opvattingen en denkbelden zóó geweldig, dat de Geschiedenis er niet veel zoo kent. Wat heeft een bezoek van Petrus te Rome, wat hebben gemeentestichtingen in het algemeen, met de kerkelijke hoogheid der Italiaansche hoofdstad uit te staan? Feitelijke grondslag van het latere overwicht des Roomschen bisschops is natuurlijker wijze de oorspronkelijke centrale beteekenis van Rome als wereldstad geweest, en meer bepaaldelijk van het westersche Latijnsche Christendom is Rome de hoofdzetel geworden, omdat *dit* derdehandsche Christendom aldaar geboren en van daar naar buiten gebracht is. Van een *apostolisch* gezichtspunt beschouwd heeft de stad der Cæsars nooit veel heiligs gehad; veeleer is van dát standpunt opgenomen het Roomsche Christendom zooveel als verlatijnscht, verheidenscht, Christendom, en de ware heilige stad van menschen, die in den Heer Jezus Christus gelooven, is niet het Italiaansche beelden vereerende Babel, met zijne derdehandsche Latijnsche lezing eener Hellenistische verknoeiing van 's Heeren Arameesche woorden, maar het Semitische Jeruzalem, waar de Goede Mare, die van onze kanoniek geworden verhalen den eigenlijken achtergrond zal hebben uitgemaakt, als levend en gesproken woord zonder Arische bijmengselen

in de Joodsche landstaal voor het eerst is voorgedragen. Het is ook de Jeesjoe verwachtende apóstelgemeente, de gemeente, van waar de eerste Jeesjoe verkondigende Messianisten zijn uitgegaan, die in de aanvankelijke Christenheid de gemeente der eere is geweest; te Antiócheia, het Hellenistische Antiócheia, waar de lieden van de secte der Nazarenen (Hd. 24 : 5) als Messianisten in het algemeen het eerst als Christianoi zijn aangeduid (Hd. 11 : 26), — te Antiócheia, de eerste groote Jezusgemeente uit de volkeren naar het schijnt, ontvangt men rescript over godsdienstige moeilijkheden van de Moedergemeente te Jeruzalem. Vergeliken met de apostoliciteit van *die* gemeente ware zelfs eene echte en niet verdichte apostoliciteit der Italiaansche hoofdstad eene toevallige en afgeleide volslagen onbeteekenende kleinigheid, geheel onmachtig om leerstellig den bovenbouw der Roomsche Curie met hare kosmopolitisch bemoeizieke congregaties te dragen. Dat de door Jeesjoe zelven geeerbiedigde (Mt 19 : 17) »stoel van Mozes” (Mt 23 : 2), de stoel des oppergezags in zaken van geloof en zedeleer, met zoo vele andere dingen als »stoel van Petrus” naar de Italiaansche hoofdstad is gesleept, om daar te dienen voor een quasi-Christelijk neo-Romanisme, met de taal en de organisatie van het oude Rijk, een vermomden godenolympus en bijna volslagen verheidenschten eeredienst, kan niet zonder verband met de verwoesting der ware en echte Apostelstad zijn theoretisch beslag erlangd hebben, en de oudste Jeesjoe verwachtende Messianisten of Christianoi met hunne

sjelichim, apostelen of reizende predikers hebben van een heilig Rome zoo weinig gedroomd, dat »onze Heer» »de Heilige Vader» voor hen eer ware geweest »de zoon des verderfs, de tegenstander, die zich verheft boven God en elk voorwerp van vereering, die zich nederzet in den tempel Gods en zich voordoet alsof hij God ware.» (1 Thess. 2 : 4.) Voor de wáárljk apostolische Christianoi was Rome een Babel (Openb. 14 : 8), de groote stad, die het koningschap over de koningen der aarde mag hebben (17 : 18), maar meteen eene moeder van de hoeren en gruwelen der aarde heeft te heeten (17 : 5), die op hare zeven bergen (17 : 9) als het beest zit, waaraan de vorsten alle kracht en macht besteden (17 : 13), doch nog eens door vuur zal worden verteerd (18 : 8), opdat haar vergolden worde zooals zij vergolden heeft. Dan, wanneer Róme zal getuchtigd zijn, zal God alle tranen van de oogen der vromen afwisschen en de dood zal er niet meer zijn, en geen rouw, geen geschrei, geen kommer! (21 : 4.) Jeroesjaláim, al doodt het zelf propheten, al steenigt het ook zelf de mannen, die erheen gezonden zijn, — Jeroesjaláim blijft in weerwil zijner zonden de heilige en geliefde stad, die door eenen engel voor het uiterste verderf tegenover de cohorten van Rome zal worden behoed. (Openb. 11 : 2, 13; 20 : 19.) Dat is nu weliswaar verkeerd gelooopen, en sedert het jaar 135 heeft de Heilige Stad in puin gelegen; de zonen van Juda hebben zich toen allen verstrooid, om het brood der ballingschap te eten, en allengs meer uitsluitend zijn de gemeenten

van onbesnedene Christianoi de eenige draagsters der Messiaansche Jezusverwachting gebleven. Doch in te zien is het niet, op wát een Italiaansch potentaat zijne aanspraak op souvereine hiërarchie over die Christianoi had kunnen gronden, zoo eens Juda, de vijftiende besnedene opziener der Moedergemeente, dezelfde, aan wien men wel eens den laatsten algemeenen zendbrief van onzen kanon heeft toegeschreven, niet ook de láatste »bisschop” van Jeruzalem uit de besnijdenis ware geweest (Eus. Kgsch. 4 : 5), en de voortdoring der apostolische gemeente even weinig ware verstoord geworden als die der Christelijke gemeente van Rome, — zoo er in Jeruzalem nog altoos opvolgers woonden van Ja’aqûb haç-Çadiq ’achi ’Adonénoe, van Jakob den Gerechten, den broeder des Heeren en bestierder der op Jeesjoe hopende geloovigen van Joodschen ritus. Nog in de dagen van »Aelia Capitolina”, na het ontzettend en hartverscheurend einde van den grooten laatsten Messiaanschen opstand onder Simon bar Kôchebâ van 132 tot 135, heeft men lang nog wel gevoeld, dat eigenlijk te Jeruzalem het nu verplaatste middelpunt van Christelijk leven behoorde te liggen, zoodat dan bijv. een Irenæus van Lyon nog omtrent 190 van de Heilige Stad in dezen trant gewaagt: »Dit zijn de stemmen der Gemeente, waaruit de geheele Kerk haar begin heeft; dit zijn de stemmen uit de moederstad van de burgers des Nieuwen Verbonds.” (3 : 13, 5.) Van Róme’s kerkelijke grootheid duidt diezelfde kerkvader den oorsprong aan, wanneer hij zegt: »Naar deze kerk moet om hare grootere voor-

náámheid de heele Kerk tezamenkomen; zoo komt het, door de van óveral gekomenen, dat in haar de van de apostelen afkomstige overlevering is bewaard." (3 : 3, 2.)

Sinds 135 heeft de gemeente te Rome, de gemeente der stad die in alles, ook in godsdienstige aangelegenheden, de wereldstad, de met álle landen en volken zich bemoeiende stad mocht heeten, al spoedig tegenover de andere Christelijke gemeenten bij gelegenheid een voornamen toon aangeslagen, en men heeft het er zoover gebracht, dat haar quasi-Christelijke Pontifex de erfgenaam van het kosmopolitische aanzien der oude Caesars is geworden. Aanvankelijk was het niet zoozeer de opzieder der gemeente als wel de Romeinsche gemeente zelve die naar voren trad; de brief bijv. die in de tweede helft der tweede eeuw door Polykrates van Ephesos over den strijd betreffende het Paaschfeest naar Rome is gezonden (Eus. Kgsch. 5 : 24), was niet aan Victor den episcopus maar aan de gemeente als geheel gericht, aan de door getalsterkte, geldmiddelen en aanzien zich onderscheidende geméente der Romeinen. Een pauselijk schrijven heeft men willen maken van de nog voorhandene epistel aan de Korinthiërs, door de Romeinen onder bemiddeling allicht van een zekeren, mogelijk wel in den apokalyptischen »Herder" van Hermas (Gez. 2 : 4, 3) als tijdgenoot genoemden, Clemens omtrent 140 geschreven, doch wanneer Dionysios van Korinthe omtrent 180 aan de gemeente van den »zaligen" bisschop Soter (168—176) schrijft, is het nog geen hiërarch, dien hij in Clemens ziet, wanneer hij zegt: »Heden hebben

wij den heiligen dag des Heeren gevierd, waarop wij *ulieder* brief gelezen hebben, uit de lezing waarvan wij altijd leering zullen kunnen putten, evenals dit het geval is met dien, welke ons door Clémens vroeger is geschreven." (Eus. Kgsch. 4: 23.) Zoo is het kennelijk par droit de conquête, dat het Romeinsche gemeentehóófd het aanzien der Eeuwige Stad allengskens aan zich heeft getrokken en het als geestelijk gezag geleidelijk dan heeft uitgebreid: en gelijk Rome in vroeger dagen op de goden en godsdienstgebruiken der overwonnenen beslag had gelegd, heeft het in zijnen »Pápa" dan de apostolische heiligheid ook van het verwoeste Jeruzalem naar zich toegehaald. En wat door de Romeinen te zijner tijd als eene grievende vernedering moet zijn gevoeld: het verlaten der oude residentie door de Cæsars, is daarbij aan de opkomst van het pauselijke Rome zeer bevorderlijk geweest: tegenover de hofstad aan den Bosporos was en bleef de Eeuwige Stad de oude en eerwaarde hóófdstad, en in de verlátene residentie heeft de pseudo-christelijke »pontifex" zich eene mate van zelfstandigheid kunnen veroveren, die voor den hofbisschop der Byzantijnen nooit bereikbaar is geweest. Dezelfde oorzaak, die den bisschop van Konstantinopel boven alle ambtgenooten behalve die van Rome verheven heeft, heeft hem ook altoos in eenen staat van afhankelijkheid gehouden.

Zoo zijn wij dan wel verre afgeraakt van een gewaand hiërarchisch verband tusschen Petrus en Rome: zéér ver van het pauselijke Rome zijn schriften als het

boek der Handelingen en de brief aan de Galaten nog verwijderd, en het is nog niet eens aan den man van Rome, dat de Alexandrijnsche Clemens gedacht heeft, toen hij omtrent het einde der tweede eeuw op zijne wijze lucht gaf aan den hinder dien hij van Gal. 2 : 11—14 heeft gehad. Gezegde Clemens heeft namelijk zijn best gedaan om Petros buiten het smadelijk Antiocheensch gedrang te brengen door de onderstelling, dat de Kepha van Gal. 2 : 11, de Kepha die te Antiócheia *gehuicheld* heet te hebben, een ondergeschikte, van den Twaalfman Petros onderscheiden, leerling is geweest (Eus. Kg. 1 : 12), en de overledene pauselijke dogmaticus Perrone (1794—1876) placht te beweren, dat die zaak onder de geleerden ook nu nog niet was uitgemaakt. In 1 Kor. 15 : 5 heet echter Kepha de eerste aan wien de Verrezene is verschenen, die eerst daarop aan de Twaalf tezamen zich vertoont, en de naam Petros zelf is niets dan eene vertaling van het Arameesch Joodsche Kephâ, in het Hebreesch *hak-kéeph*, dat is de steen, de rots, de klip; niettemin is de door Clemens gewezen uitweg onder anderen in »de Twee Wegen of het oordeel van Petros», een oud-Christelijk leerboekjen, waarin de apostelen sprekende worden ingevoerd, metterdaad bewandeld. Petros en Kepha komen daar als twee onderscheidene sprekers voor. Het is derhalve van den anderen kant wel te begrijpen, dat omtrent 140 een sectehoofd gelijk de antisemitische Markíoon, de eerste van wien wij weten, dat hij den brief aan de Galaten gebezigd heeft, in zijne anti-joodsche gezindheid zich juist op dit geschrift

beroeven heeft, om den vrijzinnigen wereldburger Paulos als den eenigen waren »apostel” of reizenden geloofsverkondiger tegenover de in Kepha gebrandmerkte twaalf persoonsverbeeldingen der nationaal wettische gezindheid van Joodsche Jeesjoeverbeiders uit te spelen; de schrijver van Gal. 2: 5 noemt de tot op 135 in aanzien geblevene moedergemeenten op het vinnigst als lieden »voor wie wij ook niet een óógenblik door onderwerping zijn gezwicht”. In katholizeerende benauwdheid heeft daarom Irenæus van Lyon in zijn werk over de Secten ten minste het kleine »ook niet” verloochend (3: 13, 3), en naar den trant der »rechtgeloovigen” is toen den »ketter” eene vitiatio scripturæ of schriftvervalsching verweten door den hartstochtelijken Africaan Tertullianus (»tegen Marcion” 5: 3), doch later hebben de rechtgeloovigen in de voorgewende schriftvervalsching van den snooden Markioon berust. Maar eene andere en voor ons zeer opmerkelijke vervalsching van hunne eigene hand is daarbij in de texten blijven staan. De geleerde Origenes (*185—254) deelt ons in zijn werk tegen den Christenbestrijder Celsus mede, dat Paulos in zijnen brief aan de Galaten van Petros zegt, dat deze met de onbesnedenen te Antiócheia uit vreeze voor de lieden uit de besnijdenis geene tafelgemeenschap meer heeft willen houden *toen Jakobos tot hem kwam* (2: 1); in de sommigen *van Jakobos*, die thans in onzen text vermeld staan, hebben wij dus naar het zich laat aanzien weer een maaxsel van vroom bedrog. Er blijkt opnieuw uit, voor wien door oostersche Christenen der

eerste eeuwen de meeste piëteit gevoeld is; de tegenwoordige lezing van Gal. 2:12 is het gevolg eener welgeslaagde poging om Jakob den broeder van Jeesjoe, het eerwaarde hoofd der moedergemeente en als zoodanig ook de meerdere van Kepha—Petros, althans persoonlijk buiten het van zijne Joodsche bekrompenheid (Hd. 21:18—24!) getuigende Antiocheensche gedrang te brengen.

Iets bijzonders is zulk eene schriftvervalsching onder de oude Christenen volstrekt niet; zoowel wat »schriftverbeteringen" als fabelzucht betreft, zijn die zoowat tot alles in staat geweest, en de geheele studie van het Nieuwe Testament is eigenlijk eene onthulling van eenen zondvloed van vrome oude »verbeteringen" der gegevens. De kerkvaders, weliswaar, zouden ons gaarne doen gelooven, dat het alleen de »secten" zijn geweest, op wier rekening dit vroom geknoei uitsluitend is te stellen, maar hier en daar verraden zij toch zelf, dat er naar den trant dier tijden zoo binnen als buiten Ilion gelijkelijk is gezondigd. Kort voor 180 schrijft Dionysios van Korinthe: »Dewijl de broeders brieven van mij begeerden, heb ik die geschreven. De apostelen des Duivels hebben ze met onkruid gevuld, sommige zaken uitlatende, andere erbijvoegende. Leed wacht hen ervoor. Het is daarom niet te verwonderen, dat eenigen beproefd hebben, ook de geschriften over den Heer te vervalschen, toen zij het eenmaal hadden beproefd op geschriften, welke daar niet mede te vergelijken zijn." (Eusebios in zijne Kerkgeschiedenis, 4:20.) Desgelijks Origenes. Als een door den Heiland

gesproken woord wordt in Mt 19:19 het gebod vermeld, dat men zijnen naaste liefhebbe gelijk zichzelven; bij vergelijking dier plaats met Mk 10:19 en Lk 18:20 echter bespeurt men, dat op deze verwante plaatsen de betrokkene woorden ontbreken, wat op de zuiverheid der lezing in Mt 19:19 eenen twijfel werpt. Naar aanleiding daarvan nu heeft de geleerde Alexandrijn de volgende onthulling nagelaten in eenen Matthæuscommentaar: »Zelfs indien er niet ook betreffende vele andere zaken afwijkingen over en weer der exemplaren waren (op te merken), zoodat niet alle (afschriften) naar Matthæus met elkander overeenstemmen, (dan getuigen) toch de overige evangeliën evenzoo, al mag men goddeloos schijnen, zoo men vermoedt, dat hier een door den Heiland niet gesproken woord wordt medegedeeld. Het is tegenwoordig eene uitgemaakte zaak, dat het onderscheid der exemplaren groot is, zij het door de achteloosheid van sommige afschrijvers, zij het door de stoutheid van sommigen in misdadige verbetering van het geschrevene, zij het van wege dergenen, die bij het in orde brengen toevoegen of uitlaten wat hun goeddunkt. De afwijkingen in de (Grieksche) handschriften des Ouden Verbonds hebben wij met Gods genade tot staan gebracht, doordat wij de overige uitgaven als toetsmiddelen bezigden; in de exemplaren des Nieuwen Verbonds echter heb ik gemeend, dit niet zonder gevaar te kunnen doen.»

In eene aan den Roomschen bisschop Dámasus (366—384) gerichte voorrede tot de Evangeliën zegt de

kerkvader Hiëronymus (345—420): »Wijd heeft in onze handschriften de dwaling om zich gegrepen. Wat de eene evangelist in dezelfde zaak meer gezegd heeft (dan een ander) heeft men in den ander toegevoegd, omdat men daar een tekort meende te zien, of wel men heeft eerst een van de vier (evangeliën) uitgekozen en dan gemeend, naar zijn voorbeeld de overigen te moeten verbeteren, waar een evangelist denzelfden zin afwijkend had uitgedrukt. Zoo komt het dan, dat alles bij ons is doorengemengd, en in Marcus veel van Lucas en Matthæus, in Matthæus daarentegen zeer veel van Johannes en Marcus wordt gevonden.» Het is duidelijk, dat de Christenbestrijder Celsus omtrent 175 goede gronden zal hebben gehad, om zonder eenig onderscheid van secte de Christenen voor te stellen »als uit dronkenschap ertoe komende aan zichzelf de hand te slaan, en het Evangelion uit de eerste schrift drie- en vier- en meervoudig te vervormen en óm te werken, ten einde wat te hebben, waarmede zij verwijtingen vermogen te weerspreken.» (Bij Origenes : 2 : 27.) Een belangwekkend geval van schriftvervalsching is onder anderen in het derde evangelie aan het gebed des Heeren te constateeren. In Lk 17 : 20—21 lezen wij, dat het Godsrijk niet op zichtbare wijze komt, en men niet ziehier of ziedaar heeft te zeggen, vermits het Godsrijk in ons is, wat dan tegenover Lk 17 : 24 eene vertaling zal hebben te heeten van een geestelijk gezinden mensch, die boven de stoffelijke Messiaansche verwachting, zooals die naar het »Onze Vader.» in Joodsche lezing

(Mt. 6 : 10, vgl. 3 : 2 en 4 : 17) eigenlijk wordt uitgesproken, zich verheven heeft. In overeenstemming daarmee is in de oude lezingen van het derde evangelie het Onze Vader zelf geweest; een cursief Grieksch handschrift, waarover in 1890 door den Engelschman Hoskier onder overlegging van eenen lichtdruk der betrokkene bladzijde verslag is uitgebracht, heeft zuiver en echt de woorden: »Vader! Uw naam worde geheiligd! *Uw heilige geest kome over ons en reinige ons!* Uw wil geschiede!” Met zulk eene lezing van Lk 11 : 2 houdt dan ook de opmerking in Lk. 11 : 13 verband, die in de gangbare uitgaven van het derde evangelie den rechten zin ontbeert: »Zoo gijlieden, die (toch) boos zijt, uwen kinderen goede gaven weet te geven, hoeveel te meer zal dan de hemelsche Vader den heiligen géést geven aan wie hem daarom bidden!” Het is te begrijpen dat een evangelie met zulke lezingen het eerst gebezigd is door den anti-joodschen Markíoon, die zich in eene reeks van Antithesen of tegenstellingen op het scherpst tegen de godsvoorstellingen des Ouden Verbonds had gekeerd. (Tert. adv. M. 4 : 1; vgl. 1 Tim. 6 : 20.) Opmerkelijk is het hier alleen dat de felle Tertullianus tegen de onmessiaansche lezing van Lk 11 : 2 geen verzet heeft aangeteekend; doelende op de Marcionitische zienswijze, dat der Joden god als een half booze ondergod beneden den liefdevollen Vader Jesu was te denken, in weerwil, of juist wijl, hij als de Wereldschepper te beschouwen was, roept hij bij gelegenheid uit: »Tot wien zal ik zeggen Vader? Tot

hem, die mij heelendal niet gemaakt heeft, van wien ik mijnen oorsprong niet afleid, of tot hem, die mij door schepping en leering heeft verwekt? Van wien zal ik den heiligen geest vragen?" (Adv. M. 4:26.) En de heilige Gregorios van Nyssa (*332—396) leert over het gebed des Heeren schrijvende zelfs uitdrukkelijk: »Door Lukas wordt dezelfde gedachte duidelijker vertolkt; om de komst des koninkrijks biddende smeekt deze om den bijstand des Heiligen Geestes. Zoo namelijk staat er in dat evangelie; in stede van *uw koninkrijk kome* zegt hij: *Uw heilige geest kome over ons en reinige ons...* Lukas zegt Heilige Geest, terwijl Matthæus van het koninkrijk heeft gewaagd." Tot in de zevende eeuw is er orthodoxie geweest, die van de echte oude nu verdwenene lezing heeft getuigd; omtrent 625 erkent de rechtgeloovige Maximos: »Matthaios zegt hier koninkrijk; elders echter heeft een ander evangelist den Heiligen Geest genoemd, zeggende: Uw heilige geest kome en reinige ons!... Komen moge uw koninkrijk, dat is de Heilige Geest."

In Mt. 1:25 lezen wij de mededeeling, dat Joseph Maria niet genaakt is, eer zij haren *eerstgeborenen* zoon had gebaard, wat althans nog in overeenstemming is met de onderstelling, dat Maria na het eerste maagdelijke moederschap geene maagd gebléven is, al is het reeds weder jonger dan de oorspronkelijke Arameesche lezing van de dubbele voorgeschiedenis in het derde evangelie; het strookt nog met de argelooze aanduiding in het eerste evangelie zelf, dat Jeesjoe broeders en zusters

heeft gehad, zoowel als met de aanvankelijke zienswijze, dat Jeesjoe's moeder niet zonder hare menschelijke gebreken is geweest. De plaats is echter hinderlijk voor de in de vierde eeuw ontstane en door Epiphanius (»Secten"78) en Hiëronymus (»tegen Helv.") voor het eerst bij geschrifte voorgestane leer van Maria's eeuwige maagdelijkheid; Ambrosius van Milaan († 397), sommige oude Latijnsche (Itala-) handschriften, de Vaticaansche codex (van omtrent 400), de door Tischendorf gevondene en nu te Petersburg berustende codex van het Sinäiklooster (omtrent 450), alsmede de overblijfselen van een ouden Matthæuspalimpsest te Dublin (van omtr. 550) laten daarom althans het hinderlijke »eerstgeborene" uit. In Mt. 19 : 16—17, verder, heeft vóór Origenes altoos gestaan: »Zie, iemand kwam tot hem en zeide: *Goede meester, wat zal ik doen, opdat ik het eeuwige leven hebbe?* Hij echter zeide tot dezen: *Wat noemt gij mij goed? Een is goed, de Vader in de hemelen.*" Zoo leest men bij Justijn den Martelaar omtrent 150 (Dial. 101; vgl. Ap. 1 : 16), in de Clémentijnsche Homiliën (18 : 1—3) en bij de Nahassenen volgens Hippolytos („over de Secten" 5 : 7), die omtrent 225 heeft geschreven. Het is duidelijk, dat hier voor Joodsch-Christelijke behoudsmannen, de zoogenoemde Ebionieten, een bewijs lag van Jeesjoe's bloote menschelijkheid, terwijl de antisemitische Hellenisten de plaats bijbrachten voor hun geloof aan een goeden Vader des Heilands boven den grimmigen Jodengod; de katholizeerende of veevenende middelpartij nam daarom een koen besluit,

en las voortaan in het eerste evangelie, het eenige waarmede zij in hare twisten met de Joodsch gezinden te maken had: »Zie, iemand kwam tot hem en zeide: Goede meester, *wat goeds zal ik doen*, opdat ik het eeuwige leven hebbe? Hij echter zeide tot dezen: *Wat vraagt gij mij naar het goede? Een is goed, God.*” De verandering maakte de plaats naar beide zijden onschadelijk; buiten het eerste evangelie werd dan althans voor het verdwijnen van den »Vader” gezorgd, zooals men nog in Mk 10 : 18 kan naslaan. De vervalschte lezing van Mt 19 : 16—17 is nog altoos de lezing van Rome’s Vulgata.

Eene sterke proeve van Oudchristelijke stoutigheid is o. a. aan Mt 24 : 36 geleverd. Daar heeft gestaan: »Van dien dag en die stonde weet niemand, ook niet de engelen der hemelen, *noch de Zoon*, maar de Vader alleen.” Aldus Irenæus (2 : 28,6), Origenes (t. p.), de meeste Italahandschriften, de Vaticaansche codex, de codex Sinaiticus en een oude codex van Cambridge. Hiëronymus heeft de opmerking gemaakt, dat Arius († 336) en Eunomios van Kyzikos († 395) hier prat gingen op eene bekentenis van des Meesters onkunde, en men heeft van Katholieke zijde de woorden »noch de Zoon” dus vromelijk gestreken: men zie nog altoos de Roomsche bijbelvertaling. Zij blijven weg reeds bij Basileios den Grooten (ep. 261) bij Didymos († 395) over de Drieënhed (3 : 22) in de Syrische Pesjitto en elders, en Ambrosius van Milaan heeft de bewering niet geschuwd: »De oude Grieksche handschriften hebben

niet, dat ook de Zoon het niet weet, doch het is geen wonder, dat de lieden, die de goddelijke schriften van tusschenvoegsels hebben voorzien, ook dit vervalscht hebben." (»Over het Geloof' 5 : 8.) Hiëronymus zegt: »In sommige Latijnsche handschriften is ingevoegd *noch de Zoon*, hoewel in de Grieksche exemplaren, en meer bepaaldelijk in die van »Adamantius" en Piërius (omtr. 285) dit toevoegsel niet gevonden wordt." De verwijdering van het »toevoegsel" heeft echter niet veel gebaat, daar het bij slot van rekening in Mk 13 : 32 zelfs bij de Roomschen is blijven staan; nog minder geluk heeft men dan met eene rechtzinnige »verbetering" van Lk 19 : 41 gehad. Daar lezen wij, dat de Rabbi bij den aanblik van Jeruzalem wéénde, en den Arianen der vierde eeuw heeft dit als bewijs moeten dienen van des Zoons minderheid tegenover den Vader. Epi-phanios († 403) erkent nu in zijne verhandeling over de H. Drieënhed: »Ook dat *hij weende* staat in het evangelie van Lukas in de onverbeterde exemplaren, en de heilige Irenæus bezigt het getuigenis in het werk over de Secten (1 : 20, 2) tegen hen, die beweren, dat de Christos slechts in schijn zich heeft vertoond. *Recht-geloovigen hebben het woord uit vreeze weggenomen*, daar zij de strekking niet begrepen." (Ancoratus 31.) *Habemus reum confitentem.*

In het algemeen gezegd schijnt het vrome gemoed van volijverige geloovigen in bepaalde richtingen tot oneerlijkheid geneigd. »Tegenover iemand, die het gezegde had overgebracht, dat kardinaal (toen Dr) Wise-

man een gewetenloos strijder was in twistgeschrijf, heeft (de latere kardinaal) Newman eens geantwoord: Best mogelijk, maar wie is dat niet?" (Letters 2: 324.) Het is meer bepaaldelijk op den bodem eener tot verweer gedwongene »orthodoxie", dat het gewas tiert van eene »roekeloosheid in beweringen, die met onjuistheid beginnende allicht met besliste vervalsching eindigt, . . . eene onlogische ver dwaasdheid, die wel het slachtoffer bedrevenheid laat in een handig spel en gegoochel met woorden, alsmede in de vechterskunst van breedsprakig twistgeschrijf, doch het berooft van alle ware redelijkheid, van elk verstandig besef omtrent waarschijnlijkheid, van elk vertrouwen in het gezond verstand." (E. A. Abbott, Philomythus² 1891, 134 & 135.) Het is in zoodanigen toestand, dat men zich dan echter bijwijlen woorden laat ontvallen gelijk de volgende uit de brieven van kardinaal Newman: »Aanhoudend heb ik bij mijn schrijven het gevoel, dat ik mij de dingen niet levendig vermag voor te stellen, maar enkel denkbeeldige gevolgtrekkingen voortspin, iets wat natuurlijk zeer onaangenaam is." (Tot John Keble : 2 : 274.) En middelerwijl vertelt men aan de Roomsche kudden, dat ketterij de Schriften doet vervalschen; in den Mechelschen katechismus bijvoorbeeld kan men als antwoord op de vierde vraag der vierde les de bewering lezen, dat de kettersche bijbels geene heilige schriften mogen heeten, wijl zij op véle plaatsen zijn verválscht. Doch dat geldt de schapen; onder herders moet men in stilte iet of wat anders spreken. Een Roomsche apologeet

uit de orde van Jezus, de schriftgeleerde R. Cornely, zegt in het eerste deel (1885) eener Latijnsche »Inleiding tot de Heilige Boeken» onder anderen dit: »Dat de Protestanten door hun taal- en geschiedkundigen arbeid de Katholieke uitleggers in de laatste eeuw overvleugeld hebben, valt niet te loochenen. Er is geene taal, die bij de studie der Heilige Boeken kan te stade komen, of zij hebben ze met den grootsten ijver beoefend; er is geen feit, of zij hebben het op het scherpzinnigst en schranderst onderzocht. Tot onze oneer moeten wij belijden, dat het in onze dagen zoover is gekomen, dat wanneer wij aan onze Heilige Schriften eene iet of wat nauwlettende studie willen wijden, wij de taal- en geschiedkundige werken der Protestanten niet kunnen ontberen. Wat ook in het herstellen van den echten text der heilige boeken door de Protestanten is verricht, is in het afgehandelde deel breedvoerig in het licht gesteld en behoeft hier ter plaatse niet herhaald; andermaal hebben wij te erkennen, dat wij ook in de kritiek van den heiligen text, met uitzondering enkel onzer Vulgata, bijna geheel van hunnen arbeid afhangen.» (Blz 726—727.)

Het is te begrijpen, wat er te wachten is van den geest eener Kerk, waar bekentenissen als deze achter de schermen van het Latijn somwijlen worden gedaan; op zijn best wordt het ónwelkome in den nieuwerwetschen geschiedkundigen arbeid dóódgezwegen, doch positieve medewerking is er van Rome tot verdrijving van onhistorische nevelen niet te hopen. Er is eene grens voor

alles, zelfs voor de bereidwilligheid eener Roomsche geestelijkheid, om van onroomschen geschiedkundigen arbeid áf te hangen, en er bestaat weinig uitzicht, dat de gegevens, die hier tot dusverre zijn medegedeeld, uit Roomschen herdersmond aan eene Roomsche kudde uit eigene beweging ooit in samenhang zullen worden voorgehouden. Zij spreken *te* duidelijk van de onwaarde der Roomsche Petruslegende! Eigenlijk is ook aan de vraag, of Petrus feitelijk te Rome is geweest, niet eens eenig theoretisch gewicht te hechten; de kerkelijke heerschappij van den zoogenoemd apostolischen Roomschen opperpriester is een factum, dat ook op de onderstelling dier komst voor geen ontwikkeld mensch enige geweten-bindende kracht inhoudt. Voor het overige staat het ook met het bezoek van Petrus aan de stad des Pausen zéér legendair; aan het einde van den eersten Petrusbrief (5 : 13) zendt naar het heet de schrijver met »Marcus zijnen zoon» eenen groet uit *Babel*, doch bij voldoende doordringen in den zin en inhoud van het N. Testament vermag men de beide Petrusbrieven in het geheel niet aan een Joodschen tijdgenoot van Jezus toe te schrijven. Met name niet aan eenen man, die volgens tweede-eeuwsche overlevering onder hellenizanten eenen tolk heeft nodig gehad! De eerste, die de meeste waarde en ook de oudste getuigenissen voor zich heeft, ziet er met zijne stellige hoop op het genakend einde der bestaande orde van zaken (4 : 7) weliswaar nog vrij ouderwetsch uit, maar zal toch wel het werk zijn van een hellenizeerend en Paulijnsch gezind presbyter (5 : 1) der tweede eeuw die

in dagen, toen de Christennaam reeds afgescheiden van Joodsch Messianisme algemeen in zwang was en op zich zelve reeds een grond van aanklacht placht te zijn (4 : 16), tot de geloovigen uit de »volkeren" in Voor-Azië een woord van troost en bemoediging heeft gericht. De aanvankelijk allicht geheel onschuldig bedoelde aanhef: (Aldus spreekt) »Petrus tot de vreemdelingen der verstrooiing" is dan later als rhetorische schrijfstrant niet meer doorzien, doch in het zoogenoemde Muratoriaansche Fragment, eene in volks-Latijn gestelde lijst van aan te nemene heilige kerkelijke schriften, die niet veel later dan 175 zal geschreven zijn, wordt van eenen Petrusbrief nog niet gewaagd, om niet eens te spreken van Kosmas Indikopleustes, een Christelijk schrijver van 535 of daaromtrent, die de gezamenlijke algemeene zendbrieven nog als onderschoven presbyterwerk heeft gekend. De tweede Petrusbrief is eerst laat in de tweede eeuw geschreven, om het zinkend geloof aan Jezus' Messiaansche wederkomst te schragen; nog aan Irenæus en Tertullianus is hij onbekend geweest, en in het Oosten laat eerst Clemens van Alexándreia omtrent het einde der tweede eeuw blijken, dat hij hem kent. Origenes noemt hem dan, doch als een geschrift van betwiste afkomst, en Eusebios vermeldt hem onder de algemeen als verdacht bekende apostelproducten.

Ter zake is hier het volgende uit den brief aan de Romeinen. »Ik verlang ulieden te zien, opdat ik u eenige geestelijke gave mededeele, ten einde gij gesterkt moogt worden..... Zoo ben ik voor mij bereid, om

ook aan u, die te Rome zijt, het Evangelie te verkondigen." (1:11 en 15.) Even weinig als de schrijver van Gal. 2:11 in Kepha zijnen hiërarch gezien heeft, is ook de schrijver van deze woorden zich bewust geweest, dat Paulus zich hier mengt in eene kerkelijke zaak, die reeds door Petrus zoude zijn ter hand genomen, wat men te beter zal beseffen, wanneer men bedenkt, dat Paulus er volgens Rom. 15:20 eene eer in heeft gesteld, het Evangelie te verkondigen waar Christus nog niet genoemd was, om niet op andermans grondslag te bouwen. En wanneer Paulus dan volgens het boek der Handelingen in persoon ten leste te Rome komt, is Petrus er nog even onbekend als vroeger; men hoore het verhaal zelf. »Toen na eenen dag de wind zuid was geworden, kwamen wij den tweeden dag te Puteoli, waar wij broeders vonden, en gebeden werden, zeven dagen bij hen te blijven, en zoo gingen wij naar Rome. Van daar nu waren de broeders, dewijl zij van ons gehoord hadden, ons tegemoetgekomen tot aan de Appiusmarkt en Drieherbergen, en Paulus hen ziende dankte God en schepte moed. Toen wij daarop te Rome waren gekomen, werd aan Paulus vergund, op zich zelve te wonen met den krijgsknecht, die hem bewaakte, en het geschiedde na drie dagen, dat hij de voornaamsten der Joden tezamenriep. En toen zij zich vergaderd hadden, zeide hij tot hen: Mannen broeders, ik, die niets gedaan heb tegen het Volk of de gebruikers der vaderen, ben gevangen uit Jeruzalem overgeleverd in de handen der Romeinen, die, nadat zij mij ver-

hoord hadden, mij wilden loslaten, omdat er geene schuld des doods in mij was. Doch toen de Joden daartegen opkwamen werd ik genoopt, mij op den Keizer te beroepen, niet, alsof ik mijn volk van iets had aan te klagen. Om deze reden dan heb ik u hier geroepen, om u te zien en toe te spreken, want wegens de hope Israels ben ik in deze keten gesloten. En zij zeiden tot hem: Wij hebben geene brieven over u ontvangen uit Judæa, en ook is niemand der broeders hier gekomen om iets kwaads van u te berichten, of te spreken, doch wij verlangen ernaar, van u te hooren welke uwe gevoelens zijn. Want wat deze secte betreft, het is ons bekend, dat zij overal weersproken wordt. Nadat zij hem dan eenen dag bepaald hadden, kwamen zij in nog grooteren getale tot hem aan zijn verblijf, en hij leide hun het Godsrijk uit... en hij bleef twee volle jaren (62—64?) in eene eigene gehuurde woning en ontving allen, die bij hem kwamen, en predikte het Godsrijk, en leerde aangaande den Heer Jezus Christus met alle vrijmoedigheid, ongehinderd."

Geen woord bij dat alles van Simon bar Jona, Kepha Petros. En even weinig als in het slot van den brief aan de Romeinen onder de vele groeten aan broeders en zusters te Rome een groet aan Petros staat te lezen, wordt in den tweeden brief aan Timotheos van Petros melding gemaakt, wanneer het heet: »Beijver u, spoedig tot mij te komen, want Demas heeft mij verlaten.... alleen Lukas is bij mij... Bij mijne eerste verdediging heeft niemand mij ter zijde gestaan, maar allen heb-

ben mij verlaten. Het worde hun niet toegerekend!" (4:9—16.) Indien hier iets duidelijk is, dan is het wel dit, dat de oudste overleveringen Petros en Paulos niet te Rome hebben tezaamgedacht, en het oudste bericht over des Joodschen Rotsmans komst te Rome treffen wij dan ook aan in een kennelijk fabuleerend boek, den bereids genoemden roman over Petrus' prediking en reizen, waarin de rechtzinnige apostel, als typus eener meer behoudend Joodschgezinde Christelijkheid, den tooveraar Simon op diens wegen naar de Hoofdstad volgt, om zijne verderfelijke leeringen door redetwisten en wonderdaden onschadelijk te maken. Het ziet er niet naar uit, dat deze verdichting in de zoogenoemd Clementijnsche Homiliën van omtrent 160 op de herinnering aan eenig feit berust; veeleer is het allicht aan te nemen, dat zij zelve oorzaak van het geloof aan Petrus' werkzaamheid te Rome is geworden. Clemens Romanus, de steller van de reeds besprokene (eerste) homilie der Romeinsche gemeente tot die van Korinthe, noemt den apostel Petros nog blootelijk als een der offers van onrechtvaardigen haat, zeggende, dat hij veel verdrietelijkheden had verdragen, en ten slotte als (bloed)getuige was gestorven; over de plááts van Petri lijden en sterven laat dit omtrent 140 geschreven overblijfsel van Oudchristelijke letteren zich nog niet uit. »Door ijverzucht en nijd," zoo heet het, »hebben de voornaamste en rechtvaardigste zuilen vervolging verduurd en tot den dood geleden. Stellen wij ons de goede apostelen voor oogen: Petros, die ten

gevolge van boezen nijd niet een of tweemaal maar meermalen ellende heeft verduurd, en na op die wijze getuigd te hebben, naar de hem betamende plaats der heerlijkheid is gegaan. Wangunst en twist hebben ook Paulos den kampprijs der volharding doen behalen: nadat hij zevenmaal boeien had gedragen, in ballingschap was gezonden, gesteenigd was en in het oosten en westen een verkondiger was geweest, heeft hij het edele loon zijns geloofs ontvangen. Toen hij der geheele wereld gerechtigheid had geleerd, tot aan de grens des westens was gekomen en bij de bewindhebbers getuigd had, is hij uit de wereld gescheiden en naar het heilige oord gegaan als een treffend toonbeeld van standvastigheid." (1 Clem. 5:2—7.)

Zietdaar alles, wat wij over Petrus en Paulus vinden in het oudste Christelijke geschrift uit de stad Rome zelve. Van een verblijf te Rome wordt niet gerept, en er is in de heele plaats iets nevelachtigs en ontastbaars, dat ons doet vragen, of de steller wel iets bepaalds omtrent een historischen Petrus of Paulus heeft geweten. Niet lang na den brief van »Clemens Romanus" is toen door zekeren Minucius Felix een Latijnsch pleidooi voor het jeugdige Christendom te boek gesteld, waarin van Petrus en Paulus zelfs met geen woord gewag wordt gemaakt, hoewel het verweerschrift den vorm heeft van een gesprek, dat aan het zeestrand nabij Ostia is gehouden, en eene vurige lofrede op den onvervaardigen geloofsmoed der Christenen bevat; op de onderstelling, dat te Rome twee alom als apostelen

beroemde Jezusvereerders geleden hebben en de een zelfs de drager van een vermaarden, door Jezus zelven gegeven, bijnaam was geweest, is het zwijgen over dat feit door een Romeinsch Christen van 150—175 nog al vreemd te noemen. (Cfr Min. Fel. Oct. 37.) En ook een Papias van Hiërapolis heeft slechts het verhaal overgeleverd, dat Marcus als tolk van Petrus diens voordrachten zonder chronologische volgorde had opgeteekend (Eus. Kgsch. 2 : 39); dat dit te Rome zoude geschied zijn (vgl. 1 Pe. 5 : 13), is door dien tweede-euwschen Christen nog niet beweerd, maar volgt slechts uit de voorstelling van den bereids in allerlei legendaire weefsels bevangen Eusebios. Voeg hierbij, dat Polykarpos, die in 160 te Rome is geweest, aldaar in de toen brandende twistvraag over de viering van het paaschfeest aan Aniceet van Rome niet heeft toegegeven, maar zich tegenover dezen, die zich slechts op de aan hem voorafgegane *presbyters* beriep, van zijne zijde bleef beroepen op de hém ten dienste staande *apostolische* overlevering. (Eus. Kg. 5 : 24.) Rome's Petrinische apostoliciteit heeft *toen* nog niet bijzonder boud gesproken! Tegen het jaar 175 lezen wij dan in eenen brief aan de Romeinen, die op naam van Ignatios van Antiócheia († 115) gesteld is: »Niet gelijk Petros en Paulos gebied ik u". (4 : 3.) Ontdaan van bijgedachten bewijst dit bloote gezegde streng genomen nog niets anders, dan dat de apokryphe briefsteller Ignatios niet konde laten spreken met het gezag van de twee beroemdste Jezusverkon- digers, van wie de overlevering gewaagde, en er bereids

eene katholizeerende partij bestond, waarin de tegenstelling tusschen het Joodsche Ebionitisme en het Hellenistische Marcionitisme verevend was; intusschen is het niet ondenkbaar, dat »Ignatios” bereids op iets als eene Petrus- en- Paulus-legende wil zinspelen. Daar evenwel de onechtheid van »Ignatios aan de Romeinen” als bewezen mag beschouwd, zullen wij dan de Petrinische zijde der sage allicht reeds hier met de sprook der Clementijnen hebben saam te denken.

In de dagen van »Ignatios aan de Romeinen” valt ook het schrijven aan de Romeinsche gemeente door Dionysios van Korinthe; daarin stond onder meer het volgende. »Gijlieden desgelijks hebt door zoodanige vermaning het bloeiende zaad tezamengemengd van Romeinen en Korinthiërs, dat door Petros en Paulos is uitgestrooid. Want deze beiden hebben te Korinthe gezaaid en insgelijks óns geleerd, en nadat zij verder op gelijke wijze in Italië geleerd hadden, zijn zij omtrent denzelfden tijd geworden tot (bloed)getuigen.” (Eus. Kgsch. 2:25.) Dat is, wat Italië betreft, op merkwaardige wijze in tegenspraak met het geheele boek der Handelingen, en ten aanzien van Korinthe vindt het niet veel bevestiging bijv. in den eersten brief van onzen Kanon aan de geloovigen aldaar: »In Jezus Christus heb ik u door het Evangelie verwekt (4:15); ik heb gepland, Apollos heeft begoten, en God heeft den wasdom gegeven.” (3:6.) »Wanneer (echter) de een zegt ik ben van Paulos, en de ander ik ben van Apollos, zijt gij dan niet vleeschelijk? Wie is Paulos en wie is Apollos

anders dan dienaren, door wie gij geloovig geworden zijt, en wel zooals de Heer aan een iegelijk gegeven heeft? . . . Niemand roeme op menschen, want alles is het uwe. Hetzij Paulos hetzij Apollos hetzij — Kepha . . . alles het uwe! Doch *gij* zijt van den Christos, en de Christos is van God." (3: 4—5, 21: 23.) Dat de Kepha, op wien in hetzelfde geschrift ter zake zijner vrouw een schuine blik geworpen wordt (9: 5), in deze ontboezeming nog niet met Paulos als medestichter der Korinthische gemeente wordt tezaamgedacht, zal moeilijke loochenen zijn; al ware het de Rotsman, zegt de schrijver, gij hebt niets hoogers in hem te zien dan een mededienaar van den Christos, en allerwege spreekt Paulos in de beide brieven aan de Korinthiërs als een zelfstandig opgetreden gemeentestichter, niet als een reisgenoot en medeprediker bij Kepha. Op het merkwaardigst steekt de voorstelling van Dionysios bij de gezamenlijke schriftgegevens af, en met het oog op de geweldige aanspraken, die door de Curie op de Petruslegende gegrond worden, maakt het een eigenaardigen indruk, dat het oudste ons bekende verhaal van Petrus' komst te Rome, dat in de Clementijnen, een erkend roman-tisch verzinsel is, en dat dan als eerste *benoemde* getuige voor de komst van Petrus in Italië een Christen ter sprake is te brengen, die met »Petrus en Paulus te Korinthe" evenzeer in de lucht hangt als de Curie met »Petrus en Paulus te Rome". Voor het overige merke men op, dat Dionysios nog niet van Rome maar van Italië gewaagt, en in zooverre aan zijn getuigenis nog iets zwevends blijft.

Doch dra zal nu de legende weer vaster worden. Iets later weder dan Dionysios maakt Irenæus in zijn werk over de secten ter loops de opmerking, dat Petrus en Paulus te Rome het Evangelie verkondigd en de Kerk gesticht hadden (3:3, 2); de toon van het bericht wijst op ontleening aan eene bereids gangbare meening, en denken wij de overleveringen van het boek der Handelingen met den Petrinischen roman der Clementijnen tezamen, dan laat zich dat voortaan begrijpen. Omtrent 176, in de dagen van Eleutherus, was Irenæus nog als presbyter te Rome geweest (Eus. Kg. 5:4), en hij zal de door hem vermelde overlevering wat Petrus betreft aldaar allicht nu voor het eerst hebben kunnen hooren; nog gereedelijker dan nu vertrouwde men in die dagen elk verhaal, dat médestanders en gééstverwanten »overleverden”, en men had te Rome middelerwijl tijd gehad, om zich tot bewustzijn te brengen, dat de dragers van de hoofdnamen der katholizeerende, Ebionitisme en Marcionitisme verzoenende, Christenheid in de boven alle eenzijdigheden zich verheffende Wereldstad om het typische van het geval tezamen ook moesten geprédikt hebben. En had men zich eenmaal *hiervan* overtuigd, dan volgde er van zelf ook meer; kort na Irenæus weet aan de overzijde der Middellandsche Zee de Africaan Tertullianus bereids, dat de kerk van Rome gelukkig is te prijzen, omdat aan haar Petrus en Paulus het Evangelie met hun bloed geteekend hadden nagelaten. Men had zich dus eens voor al duidelijk gemaakt, dat bij de gemeenschappelijke prediking in zulk een

typisch geval ook een gemeenschappelijke marteldood behoorde, al is het op te maken uit wat Tertulliaan onmiddellijk laat volgen wat de boekstaving van zulk een besef ten aanzien van het beweerde feit bewijst. Ook de Apostel Johannes namelijk is te Rome mishandeld; hij is er in kokende olie gedompeld, doch heeft daar geenerlei letsel van ontvangen. (De praescr. haer. 36.)

Stond het eenmaal vast, dat Petrus en Paulus in Rome zelf gestorven moesten zijn, dan behoefde een Romein niet lang te zoeken naar de plaatsen, waar dat konde zijn geschied; behoorden zij tot de eerste in Rome ter dood gebrachte Messianisten, dan waren *die* plaatsen meteen wel aan te wijzen. Dat heeft men dan ook bereids in den jare 210 al kunnen doen; in die dagen schreef de Romeinsche presbyter Cajus aan Klein-Aziaten, die zich tegenover het van de bakermat der Christenheid veraf liggende Rome op het »apostolische» hunner overleveringen beriepen: »Maar (ook) ik kan de tropeeën der apostelen toonen, want gaat gij naar het Vaticaan of op den weg naar Ostia, dan zult gij de tropeeën vinden dergenen, die deze kerk (van Rome) gesticht hebben.» (Eus. Kg. 2 : 25.) Honderd jaar later heeft zich deze bewering van een Romeinsch presbyter tegenover »apostolische» Christenen van het Oosten voor Eusebiüs bereids tot een bekend stuk »geschiedenis» verdicht; in weerwil aller schriftinstanties bericht hij eenvoudig: »Paulos is, naar men verhaalt, te Rome onthoofd, en Petros daarbij onder hem gespietst. Bevestigd wordt dit verhaal omtrent

Petros en Paulos, dat tot op heden geloof heeft gevonden, door de benaming van begraafplaatsen aldaar.” (T. z. p.) De latere overlevering heeft ervan gemaakt, dat Petrus in de tuinen van het Vaticaan en Paulus in de via Ostia begraven is, doch hebben wij ons de door Cajus bedoelde »tropeeën” in den lateren zin als graven te dénken, dan is het zeer de vraag, of in het Vaticaan, de keizerlijke tuinen, het grafteeken van eenen ter dood veroordeelde zoude toegelaten zijn. Men heeft hier wel eens aan een eenvoudigen en naamlozen steen gedacht, voor vreemden niet in het oog vallend, doch voor de Christenen van het oude Rome een gedenkteeken van Christenvervolgingen, waarvan de keizerlijke tuinen des Vaticaans de schouwplaats waren geweest; de sage zoude dan eenvoudig de stervensplaats van Petrus overgebracht hebben naar de plek, waar eens, naar men elkander vertelde, onder Nero talrijke Jezus vereerende Messianisten onder uitgezochte pijnigingen waren vermoord. Zeker is het, dat de Sage wel veel grootere dingen kan en de heele geschiedenis der Kerk van fabelen en verzinsels wemelt. Zoo weet de H. Gregorios van Nyssa de wonderlijkste dingen te vertellen over Gregorios Thaumaturgos, een leerling van Origenes en bisschop van Cæsaréa. Een groote en hevige vloed brak van tijd tot tijd door de dammen, die langs zijne bedding in het lage land waren opgeworpen, en overstroomde dan de heele vlakte; de bewoners der streek, heidenen, vernamen van Gregoors wonderkracht en richtten tot hem eene bede om hulp. De heilige man trok te voet naar de zwakke

plaats, en stelde zich vlak bij de opening die de stroom in den dijk gemaakt had. Toen riep hij Christus aan, nam zijnen staf, zette dien in den modder en ging heen; de staf begon te botten en werd een boom, en de stroom heeft nooit die grens weer overschreden. *Men kan het nog lezen in het Roomsche Brevier, waar zelfs verteld wordt, dat hij eens eenen berg, die den bouw eener kerk in den weg stond, door zijn gebed naar elders heeft verzet, en een moeras heeft op doen drogen, dat onder broeders aanleiding was geworden tot oneenigheden. Duivelen heeft hij sæpissime, d. i. talrijke malen, uitgeworpen; er staat echter in het Brevier niet bij, dat onze heilige volgens de sage ook wel leelijker dingen heeft gedaan. Alleen het hartsterkende is van Gregorius van Nyssa voor de brevierlezers overgenomen: men zie het Roomsche Brevier op den 17en November.*

Aan de buitenzijde der poort naar Via Appia te Rome staat een kerkjen, waar Petrus eens op zijne vlucht uit Rome niemand minder dan den Verrezenen zelve zoude hebben ontmoet. Op zijne vraag: »waar gaat gij heen, o Heer?» zoude hij dan ten antwoord hebben gekregen: »ik ga naar Rome, om mij op nieuw te laten kruisigen», waarop dan Petrus had beseft dat vluchten hem niet voegde en naar zijne gevangenis zoude zijn teruggekeerd. Nóg bewaart men in het kerkje »Domine quo vadis» eenen steen, waar beide voeten van den Verrezenen zich diep hebben ingedrukt; de steen is tegenwoordig met een stevig ijzeren hekjen omringd, en in dien staat door mij met vrouw en zoon op eene

reis door Italië in den zomer van 1894 gezien. Wat nu te denken van het óverige der Romeinsche Petruslegende? Hiëronymus zegt van Seneca, wiens dood in 65 valt, dat hij door Nero van het leven beroofd is twee jaren voordat Petrus en Paulus met den marteldood gekroond zijn; den brand van 64 zouden dus de beide apostelen niet minder dan drie jaar hebben overleefd, wat alweer de legende niet waarschijnlijker maakt. Reeds Gelasius I (492—'6) heeft des ondanks de bewering, dat Petrus niet tegelijk met Paulus te Rome is geweest, eene ketterij genoemd, doch het graf van den Apostelvorst beneden den koepel van St. Pieter zal met zijne negen en tachtig eeuwige lampen niettemin wel even fabelachtig zijn als de bescheiden steen in het lief poëtische kerkjen aan de Via Appia, en dit in weerwil van het stellige verhaal aangaande Petrus in »Libro Pontificali" opgedischt. Zoo namelijk heet eene legendair aangegroeide lijst van Roomsche opperpriesters met opgaven van de voorgewende of feitelijke jaren huns bestuurs; geschiedkundige en overgeleverde mededeelingen zijn daar allengs aan toegevoegd, waarna ten slotte het geheel kunstmatig in een schema is gezet van keizerlijke en consulaire jaren. De oudste redacties dezer officieel geworden pauselijke geschiedenis zijn naar ik lees niet meer volledig voorhanden, doch uit de oudste aanhalingen en omwerkingen toch vrij wel op te maken; intusschen wijken zij, naar het schijnt, onderling allen van elkander af. Naar zoogenoemd Feliciaansche recensie, waarvan een interessante codex moet zijn gevonden in de

boekery van Bern, kan men het volgende over Petrus lezen naar luid van een door G. Volkmar meegedeeld citaat: »De zalige Petrus, de Antiocheen... broeder van Andreas en princeps apostolorum, zetelde eerst op den bisschopstoel te Antiochia tien jaren. Toen is hij gekomen in de stad Rome onder keizer Nero (54—58), en heeft er gezeteld op den bisschoppelijken stoel vijf en twintig jaren twee maanden en drie dagen; dat was ten tijde van keizer Tiberius (14—37), Cajus (37—41), Claudius (41—54) en Nero. (Sic!)... De martelkroon heeft hij verworven tezamen met Paulus. Hij heeft drie wijdingen gehouden voor tien priesters, honderd en tien bisschoppen en zeven diakenen in de maand December. Begraven is hij aan de via Aurelia bij den tempel van Apollo nabij de plaats waar hij gekruisigd was, bij het palatium van Nero, in het Vaticaan, den 29^{en} Juni.»

Het volslagen ongerijmde en ongeschiedkundige dezer opgaven is beneden betoog. Wij zullen ons daarmee niet verder ophouden, en wisten ook zonder »het Pontificale Boek» bereids, wat wij te denken hadden van de kerkelijke legende aangaande het verband tusschen »Petrus en Rome».

Leiden, December 1898.

April 1899.

Feb. 18/07

